

Türkiye'nin İç Göç Paterni: Kim Nerede İkamet Ediyor? Nereye Kayıtlı? *Internal migration Pattern in Turkey based on Difference of Residential and Registration Locations*

Mustafa YAKAR

*Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Isparta
mustafayakar@sdu.edu.tr*

Abstract

As a result of the population movements which have taken place since the last century in Turkey and in the world, a progressive momentum in the population living in places other than the places they were born in or are registered in is observed. Within this context, the objective of the study was to manifest the dimensions of the accumulated relocation and spatial characteristics between the provinces in Turkey with reference to place of registration, place of residence and the difference between the place of residence and the place of registration.

The data for the study consists of the crosstabs titled ‘the place of residence of the population *versus* the place of registration’ and ‘the place of registration *versus* the place of residence’ for provinces and districts obtained from the ‘Address Based Population Registration System for 2007-2013. Since this table manifests the differences between the ‘place of registration’ and the ‘place of residence’ of the population it can be considered as an indirect data set which can be used to demonstrate internal migration.

There has been a continuous increase in the rate of those living in provinces other than their province of registration in Turkey and reached 40% in 2013. Those who are registered in a province other than the province of residence are concentrated on the western coasts of Turkey and its metropolis while those who live in a province other than their province of registration are concentrated east of the Zonguldak-Mersin line. This outlook is similar to the net migration map and verifies that internal migration in Turkey is oriented from the eastern part of the country to the west and from the central regions to the coasts and from rural areas to metropolitan areas and indicates that the main actors in the urbanization process in Turkey are the migrants who are registered in provinces other than their province of residence.

Keywords: *Population Registration Place, Place of Residence, Internal Migration, Regional Differences, Turkey*

Öz

Geçen yüzyıldan itibaren nüfus hareketlerinin bir sonucu olarak Dünya'da olduğu gibi Türkiye'de de giderek artan bir ivmeyle nüfusun doğduğu veya kayıtlı olduğu yerde yaşamadığı gözlenmektedir. Bu kapsamda araştırmanın amacı, *kayıt yerine göre ikamet yeri ve ikamet yerine göre kayıt yeri*

arasındaki farklılıktan hareketle, Türkiye'de iller arasında yer değiştirmenin birikimli olarak bugün eriştiği boyutları ve mekânsal özelliklerini ortaya koymaktır.

Araştırmada verisini, 2007-2013 arasında Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'nde iller ve ilçelere göre alınan, "nüfusun ikamet ettiği yere göre kayıtlı olduğu yer" ile "nüfusun kayıtlı olduğu yere göre ikamet ettiği yer" başlıklı çapraz tablo oluşturmaktadır. Bu tablo, nüfusun "kayıt yeri" ile "ikamet yeri" arasındaki farklılıkları ortaya koyması nedeniyle iç göçün açıklanmasında kullanılabilecek dolaylı bir veri seti olarak görülebilir.

Türkiye'de ikamet ettiği ilin dışında kayıtlı olanların oranı sürekli artış göstererek 2013 yılında % 40'a erişmiştir. İkamet ettiği ilin dışında kayıtlı olanlar, Türkiye'nin batı kıyıları ile metropollerinde toplanırken; kayıtlı olduğu ilin dışında ikamet edenler ise, Zonguldak-Mersin hattının doğusunda yoğunlaşmıştır. Bu görünüm, net göç haritasının benzeri olup, Türkiye'deki iç göçün ülkenin doğusundan batısına, iç kesimlerinden kıyılarına ve kırsaldan büyükşehirlerine doğru yöneldiğini doğruladığı gibi, Türkiye'deki şehirleşme sürecinin en önemli aktörünün, ikamet ettikleri ilin dışında kayıtlı olan göçmenler olduğuna işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Nüfus Kayıt Yeri, İkamet Yeri, İç Göç, Bölgesel Farklılıklar, Türkiye.

1. Giriş

Nüfusun bütünüyle kayıtlı olduğu veya doğduğu yerde ikamet ediyor olması ancak geleneksel tarım toplumu için geçerli olabilecek bir durumdur. Zorunlu göç dışında geleneksel tarım toplumunda bilinen anlamda iç göç söz konusu değildir (Tekeli 1998). Bu bağlamda, Türkiye'nin Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminden günümüze kadar yaşadığı modernleşme süreciyle geleneksel tarım toplumundan büyük ölçüde sıyrıldığı bilinen bir gerçektir. Ekonomi ve üretimin yanı sıra devletin de kurumsal olarak yeniden yapılandığı bu süreçte, nüfusun her türlü mekânsal (doğduğu, kayıtlı olduğu, yaşadığı, çalıştığı vb. yerler açısından) bağımlılığı giderek azalırken, hareketliliği de aynı oranda artmıştır. Günümüzde ise küreselleşmeyle birlikte mal, sermaye, bilgi ve teknoloji akışkanlığının yanı sıra insanın da hareketliliği artarak, sanayi toplumundaki "yerler" mekanına karşılık bilgi toplumunda "akımlar" mekanının oluşacağı ileri sürülmektedir (Tekeli 1998:18). Bu durum, günümüzde ve gelecekte artık insanların doğduğu, büyüdüğü, eğitim gördüğü, çalıştığı, emekli olduğu yerlerin birbirinden farklılaşarak hareketliliğin esas olduğu bir yaşam biçimine dönüşeceğini göstermektedir. Böyle bir yapıda bilinen haliyle "göç"ün kapsam ve içerik yönünden yetersiz kalarak tartışılır hale geldiği (Tekeli 2008), buna karşılık "hareketlilik" kavramının bu yeni durum için daha uygun olduğu kabul edilmektedir.

Günümüzde nüfusun giderek artan oranda doğduğu veya kayıtlı olduğu yerde yaşamıyor olması bilinen

bir durumdur. Ulusal ve uluslararası düzeyde her geçen gün nüfusun artan hareketliliğine bağlı olarak ortaya çıkan bu durum, küresel bilgi toplumunun karakteristik özelliklerinden birisidir. Makro veya mikro ölçekte pek çok teorik yaklaşımla açıklanmaya çalışılan bu yeni görünüm; sosyal, siyasal, demografik, kültürel, ekonomik boyutları başta olmak üzere ortaya çıkardığı sonuçları itibariyle "çok" (çok uluslu, çok kültürlü, çok dinli, çok dilli vb.) yönlülüğe sahiptir. Her bakımdan giderek heterojen toplumsal yapılar ortaya çıkaran nüfus hareketliliğinin bu küresel özelliği, kurulan çeşitli ağlar sayesinde artan bir ivme ile kendini yenilemektedir. Oysa en yalın haliyle sınırları belli alandaki kişi sayısı olarak tanımlanan, nüfusu giderek artan bu hareketliliği karşısında tespit etmek veya kayıt altında tutmak gün geçtikçe zorlaşmaktadır. Bununla birlikte, ulus-devlet olma süreciyle paralel bir şekilde gelişen nüfus bilgisi ve kayıt sistemlerinden elde edilen verilerin önemi eskiye nazaran çok daha artmıştır. Zira nüfus kaydıyla birlikte bireyin kimlik sahibi olması ve "vatandaş" olarak kabul görülmesi gerçekleşmektedir (Bozbeyoğlu ve Tılıç 2011, Eroğlu 2006). Böylece yurttaş olarak hak ve sorumluluklar, nüfus kaydına bağlı olarak verilen nüfus kimliği sahibi olanlara ait olmaktadır (Hoşgör 2008). Hatta son zamanlarda artan terör ve güvenlik sorunları nedeniyle daha fazla bilgi, devletin vatandaşının can ve mal güvenliğini sağlama gerekçesine bağlı olarak toplanmaktadır. Böylece oluşturulan bilgi sistemleri üzerinden bir anlamda devletin "gözetim" de oluşturduğu ileri sürülmektedir (Özbay 2010).

Dinamik yapısı gereği sınırları belli bir yerde sayısı sürekli değişen nüfusun tespit edilebilmesi için, insan-yer ilişkisinde “yer”in belirlenmesinde “doğum yeri”, “sayılan yer”, “ikamet yeri” veya “kayıt yeri” gibi çeşitli tanımlamalar kullanılmaktadır. İnsanın, doğduğu, sayıldığı veya kayıtlı olduğu yer ile yaşadığı/ikamet ettiği yer arasındaki farklılık, birikimli olarak nüfus hareketinin miktarı ve yönü hakkında olduğu gibi, belli merkezlerde oluşan kümelenmenin kaynak sahaları ve boyutlarıyla da ilgili bilgi verebilir gözükmektedir. Zira iç göçlerin belirlenmesinde kullanılan veri kaynaklarından birisi de resmi kayıtlardır (Özcan 1998). Türkiye’de nüfusun kayıt yerine göre ikamet ettiği yer bilgisi veya tam tersinin, iç göç bağlamında değerlendirilebilecek bir gösterge olarak düşünülmesinde, ülkemizde geçmişten günümüze kesintisiz bir şekilde iç göç verisinin olmayışı rol oynamaktadır.

Nüfus kütüklerinin yazımına 20. yüzyılın başından itibaren başlamış ve buna bağlı olarak nüfus cüzdanı verilir hale gelmiştir. Bununla birlikte, Cumhuriyet’in kuruluşu sonrasında ulus-devlet olma sürecinde nüfus bilgisine ihtiyaç duyulmuştur. Bu süreçte, 1927 yılında yapılan ilk nüfus sayımı ulus-devlet inşasının bir parçası ve aracı sayılmıştır (Tamer ve Bozbeyoğlu 2004). Daha sonrasında nüfus verisi, belli aralıklarla yapılan nüfus sayımlarıyla elde edilse de, Türkiye’de nüfus süreçleri ile ilgili sağlıklı ve işlevsel nitelikte bir nüfus kayıt sisteminin olmaması en önemli sorun olarak tanımlanmıştır (TÜBA 2003:62). Vatandaşların devletle ilişkisinde temel oluşturan nüfus bilgisinin önemi, 20.yy’ın sonuna doğru giderek artmış; bu kapsamda bilgisayar ortamında oluşturulacak hızlı, sağlıklı ve güncel nüfus bilgisinin bulunduğu bir kayıt sistemine olan ihtiyaç kendini göstermiştir. Bu türden bir ihtiyacın sonucu olarak da, 1970’li yıllarda temelli atılmaya başlanan Merkezi Nüfus İdaresi Sistemi (MERNİS) 2002 yılında *on-line* olarak çalışır hale getirilmiştir (nvi.gov.tr).

Bu araştırmanın amacı, ikamet ettiği yer (il, ilçe) dışında kayıtlı olan nüfusun göçle geldiği ön kabulünden hareketle, Türkiye’de iç göçlerin birikimli olarak eriştiği düzeyi ve dağılımını ortaya çıkarmaktır. Bu yolla ortaya çıkan sonucun iç göç verisinin ortaya koyduğu sonuçlarla karşılaştırıldığında görülen benzerlikler ile Türkiye’de nüfusun giderek artan boyutlardaki

hareketliliğine dikkat çekmektir. Ayrıca, Türkiye'nin üç büyük metropolünü içine alan İstanbul, Ankara ve İzmir illeri örneğinde ikamet ettiği il dışında kayıtlı nüfusun boyutları ve dağılışı belirlenerek ülke içindeki göç etki sahaları ortaya çıkarılmıştır. Bu yönüyle araştırmanın literatüre katkısı, nüfusun kayıt yeri ile ikamet yeri arasındaki farklılığa bağlı olarak elde edilen verilerin dolaylı da olsa iç göç araştırmalarında kullanılabileceğinden hareketle Türkiye’de göçün boyutlarını ve görünümünü belirlemektir. Bundan başka, metropollerin aldığı göçlere bağlı olarak ikamet edilen il dışında kayıtlıların büyüklüğü ve farklı kaynak sahalarına ait olması bakımından kent içindeki çeşitli sosyo-mekânsal yapıların oluşumunu açıklamada katkı sağlayabileceğine vurgu yapmaktır.

2. Veri ve Yöntem

Araştırmada kullanılan veriler, 2007 yılından itibaren Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi’nden (ADNKS) iki ayrı veri setinin eşleştirilmesiyle elde edilmiştir. Bunlardan nüfus kaydının yapıldığı nüfus kütükleri, kimlik ve vatandaşlık bilgilerini içermekte ve uzun bir süredir kayıtları tutulmaktadır. 1905 yılında genel nüfus yazımı yoluyla elde edilen nüfus kütükleri, 1914 yılında yürürlüğe konulan *Sicilli Nüfus Kanunu* ile yasal hale getirilmiştir. 1974 yılında yürürlükten kaldırılan bu kanun yerine 1587 sayılı *Nüfus Kanunu* getirilmiş ve nüfus kütüklerinin bir kopyası merkezde de tutulmaya başlanmıştır (DPT 2001, Bozbeyoğlu ve Tılıç 2011). Nüfus kaydının olduğu yer esasına göre TC vatandaşlarının doğumdan sonra kaydedildiği nüfus kütükleri, aile kütük defteri ve özel kütükler olmak üzere iki parçadan meydana gelmektedir. Her idari birime (köy ve mahalle) bağımsız aile kütüklerinin tahsis edildiği nüfus kütükleri ilçelere göre tutulmaktadır (DPT 2001). Nüfus kütüklerindeki nüfus kayıt yeri de dâhil olmak üzere tüm nüfus bilgileri, Merkezi Nüfus İdaresi Sistemi (MERNİS) projesiyle elektronik ortama aktarılmış ve her vatandaşa TC Kimlik Numarası verilmiştir (Eroğlu 2006).

Araştırmada kullanılan verinin ikinci kısmı, 2006 yılında çıkarılan “Nüfus Hizmetleri Kanunu” çerçevesinde oluşturulan ulusal Adres Veri Tabanından (AVT) elde edilmektedir. Adres verisiyle her bir adreste yaşayan nüfusun eşleştirilmesiyle oluşturulan Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sayesinde 2007 yılından

sonra adres esasına göre daha doğru, güncel ve her zaman erişilebilen nüfus verisi üretilmeye başlanmıştır. Böylece bu araştırmada kullanılan ikamet yerine göre nüfus kayıt yeri veya nüfus kayıt yerine göre ikamet yeri verisi elde edilmektedir.

Ailenin nüfus kütüğünün olduğu yere göre nüfus kaydının yapıldığı nüfus kütükleri, iki şekilde taşınabilmektedir. Bunlardan birincisi, evlilik yoluyla gerçekleşmekte olup, kadının nüfus bilgileri eşinin nüfus kütüğünün olduğu yere taşınmaktadır. Bu bakımdan nüfus kütükleri evlilik yoluyla yapılan göçlerin izlenebildiği en iyi veri kaynağı konumundadır. İkincisi ise, Türkiye’de iç göçlerin artışına bağlı olarak nüfusun ikamet ettiği yer ile nüfus kütüğünün olduğu yerin farklı olmasına bağlı olarak resmi işlemler sırasında henüz elektronik sistemlerin günümüzdeki düzeyde olmaması dikkate alındığında, isteğe bağlı olarak kişinin nüfus kütüğünü yaşadığı/göç ettiği yere taşıyabilmesidir. Merkezi Nüfus İdaresi Sistemi’nin (MERNİS) uygulamaya geçirilmesine bağlı olarak elektronik ortama aktarılan nüfus kütükleri böyle bir uygulamaya gerek bırakmadığından daha sonra bu uygulama da kaldırılmıştır (Bozbeyoğlu ve Tılıç 2011).

Türkiye’de iç göç verilerinin kesintisiz olarak uzun bir zaman dilimini kapsayacak şekilde olmaması, günümüzde iç göçlerin eriştiği boyutları ortaya koymayı olanaksız kılmaktadır (İçduygu ve Ünalın 1998). Bu nedenle, tarihsel süreç içinde iç göçün hacmini ve ülke içindeki dağılımını ortaya koymak için dolaylı verilere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kapsamda, ADNKS’den "*ikamet edilen ile göre nüfusun kayıtlı olduğu il*" verisiyle illerin aldığı göçü, "*nüfusun kayıt yerine göre ikamet edilen il*" başlıklı verisiyle illerin verdiği göçü, her ikisi arasındaki farka göre net göçü ve "*nüfusun ikamet yerine göre il dışında kayıtlı nüfusun çıkarılmasıyla*" da göç etmeyen nüfusun büyüklüğü ve mekânsal dağılımı ile ilgili dolaylı da olsa bilgi edinmek mümkündür.

Nüfus kayıt yeri ile en son ikamet edilen yer arasındaki nüfus dağılımı iç göçler açısından önemli bilgiler verecek niteliktedir. Nüfus kaydının, ailenin kütük defterinin bulunduğu yere göre tutulduğu dikkate alındığında, nüfus kaydının olduğu yer ile şimdiki ikamet edilen yer arasındaki fark, göçü vermektedir. Bu yönüyle nüfus kaydının olduğu yere göre en son ikamet edilen yer

arasındaki nüfus dağılımı, doğum yerine göre sayılan yer veya ikamet edilen yer bilgisine göre yapılan göç araştırması yaklaşımına benzerlik göstermektedir (Ünalın 1998, Demirci ve Sunar 1998). Nüfus kaydı ile en son ikamet yeri arasındaki farklılıklara dayalı verilere göre yapılan göç araştırmasının en önemli avantajı, geçmişten günümüze nüfus kaydının olduğu yer dışında yaşayan nüfusu belirleme imkânı vermesidir. Başka bir deyişle, nüfus kaydının tutulduğu ilk yerden şimdiki ikamet yerine gerçekleştirilen göçün boyutlarının ve dağılımının bu yolla belirlenebilmesidir. Bununla birlikte bu yaklaşımın dezavantajlı yönleri de bulunmaktadır. Bunlar arasında; verinin nüfus kayıt yeri ile en son ikamet yeri arasındaki diğer göçleri kapsamaması, kadınların evlilik yoluyla nüfus kütüklerini eşinin nüfus kütüğünün olduğu yere taşınması, nüfus kayıtlarının göç edilen yere kişinin isteğine bağlı olarak taşınmış olması, göçe katılmayan sonraki kuşaklarının ailenin son ikamet ettiği yerde doğmasına rağmen aile nüfus kütüğünün olduğu yerde kayıt ediliyor olması, göçün ne zaman olduğunun bilinmemesi, nüfus kayıt yerine geriye yapılmış olan göçleri içermemesi gibi yönleri sayılabilir.

Nüfus kayıt yeri ile en son ikamet edilen yer arasındaki farklılıklara dayalı verilerin ortaya koyduğu bir diğer sonuç ise, memleket bağının ve hemşehrilik ilişkilerinin izlerinin tespit edilebilmesidir. Özellikle büyükşehirlerde akraba, arkadaş ve hemşehrilik ilişkilerine bağlı olarak oluşan homojen nitelikli mahaller, aynı iş kolundaki kümelenmeler, hemşehrilik içerikli sivil toplum örgütlenmeleri gibi pek çok konuda nüfus kaydı aynı yer (bölge, il, ilçe, köy vb.) olan grupların etkin olduğu bilinmektedir (Duman 2013). Yine bu verilerle metropollerde kayıtlı olduğu ilde ikamet eden "*yerli*" nüfus ile il dışında kayıtlı "*göçmen*" nüfus arasında mekânsal ayrışmaya yönelik analizler yapılabilir. Bu analiz sonucunda ise; çatışma, ayrışma, ötekileşme gibi vb. sosyo-psikolojik süreçler mekânsal bağlantıları ile incelenebilir.

Araştırmanın mekânsal ölçeği hem iller hem de ilçeler olarak belirlenmiştir. Kullanılan veriler bu iki ölçeğe göre elde edilmiş ve dağılışı ortaya koymak için iller ve ilçelere göre ayrı ayrı haritalama yapılmıştır. Bu araştırmada, "*ikamet edilen ile/ilçeye göre nüfusun kayıtlı olduğu il/ilçe*"

çapraz tablosuna ait veriler kullanılmıştır. Ayrıca illerin/ilçelerin toplam nüfusundan il dışında kayıtlı nüfusun çıkarılmasıyla “*ikamet ettiği ilde/ilçede kayıtlı olanlar*” verisiyle göç etmeyen nüfus belirlenmeye çalışılmıştır. Son olarak, nüfusu büyük ölçüde göçlerle artış gösteren ve Türkiye’de ikamet ettiği il dışında kayıtlı nüfusun yarısından fazlasını oluşturması nedeniyle İstanbul, Ankara ve İzmir illeri örnek olarak ayrıca irdelenmiştir. Bu yaklaşım, adı geçen illerde göçlerle gelen nüfusun kaynak sahalalarının ve her bir ilin göç aldığı etki sahasının ortaya konması bakımından önemlidir.

Araştırmada iller ve ilçelere göre oluşturulan iki ayrı veri tabanından Arc GIS 10.1 programı yardımıyla tematik dağılım haritaları üretilmiştir. Ayrıca bu veri tabanlarından Ayrışma/Ayrılma İndeksi, Lokasyon Katsayısı ve Lokal Moran’s I (LISA) yöntemleri kullanılarak bazı mekânsal analizler yapılmıştır.

3. Türkiye Nüfusu İkamet Ettiği Yerde mi Kayıtlı?

Türkiye’de iç göçlerin tarihi seyri, modernleşme ve toplumsal dönüşüm sürecine paralel olarak gelişmiştir denilebilir. 20.yy’ın ikinci yarısından itibaren iç göçlerdeki artış, nüfusun doğduğu veya kayıtlı olduğu yer dışında ikamet edenlerin giderek artmasına yol açmıştır. Göçler, ekonomik süreçlerin mekânsal yapısına nüfusun verdiği bir tepki olup, nüfusun mekânsal dağılımının göçler yoluyla yeniden gerçekleşmektedir. Türkiye nüfusunun kır-kent dağılımının Cumhuriyet tarihi içindeki tam tersine dönen değişimi, buna örnek teşkil etmektedir. Bu tarihi süreci ayrıntılı olarak ortaya koyacak göç istatistikleri yetersiz olsa da, özellikle 1980 sonrasında Dünya’nın yaşamaya başladığı; sanayi toplumundan bilgi toplumuna, Fordist birikim rejiminden esnek birikim rejimine, modernizmden post-modernizme, ulus-devletten küreselleşmiş devlet yapısına geçiş başta olmak üzere yaşanan bir dizi dönüşümün Türkiye’deki izdüşümleri, ülke içinde nüfusun hareketliliğini artırmıştır. Bu kapsamda, 21.yy’da yurtdışına gidiş-gelişleri de içerecek şekilde, gelecekte Türkiye nüfusunun hareketliliğinin daha da

artacağı öngörülebilir. Nitekim, önceki yüzyıla göre 21. yüzyılın başındaki iller arasında göçlerin iki kat artmış olması bunu doğrulamaktadır (Yakar 2013b)

Türkiye’de nüfusun kayıtlı olduğu yer ile ikamet ettiği yerin farklı olduğu kişilerin sayısı, aradan geçen zamanla sürekli artış eğilimi sergilemesi, artan nüfus hareketliliğe bağlı olarak gerçekleşmekte ve insanların nüfus kaydının olduğu yerlere (çoğu kez doğum yerine) daha az bağımlı olmaya başladıklarını göstermektedir. Nitekim ADNKS sonuçlarına göre; 2007 yılında nüfusun % 37’si (26.082.048 kişi) nüfusa kayıtlı olduğu il dışında ikamet ederken, bu oran 2013 yılında % 40,1’e (30.587.822 kişi) yükselmiştir (Tablo 1). Bu değerler, Türkiye’de her 10 kişiden 4’ünün nüfusa kayıtlı olduğu ilde yaşamadığına işaret etmektedir. Yine bu değerlerden, 2007-2013 arasında % 17,3’lük artışın (4.505.774 kişi) gerçekleşmiş olduğu anlaşılmaktadır. Buna karşılık, ikamet ettiği ilde kayıtlı olanların durumu ise, bu değerlerin tam tersini oluşturduğundan doğal olarak giderek gerileyen bir eğilim söz konusudur.

Nüfusa kayıtlı olduğu il dışında yaşayan kişi sayının son yıllardaki artışı ve erişilen değerlerin büyüklüğü, Türkiye’deki iç göçlerin birikimli değeri olarak kabul edilirse, ülkede nüfusun giderek artan boyutlarda iller arasında yer değiştirmekte olduğu anlaşılır. Daha önce de vurgulandığı gibi, nüfusa kayıtlı olduğu ilde ikamet edenlerin, iller arasında hiç göç etmediği anlamına gelmediği gibi, nüfusa kayıtlı olduğu il dışında olanların da kayıtlı olduğu il dışında birden fazla yer değiştirmede anlamına gelmemektedir. 2007-2013 arasındaki nüfusa kayıtlı il dışında ikamet edenlerin sayısındaki değişim ile iller arasında göçler arasındaki fark bunu doğrulamaktadır. Nitekim söz konusu dönemde, nüfusa kayıtlı olduğu il dışında ikamet edenler 4.505.774 kişi artarken, iller arasında göçler (13.731.001 kişi) bu değerlerin üç katından fazladır.

Tablo 1. Türkiye’de nüfusun ikamet ve kayıt yerine göre gelişimi (2007-2013).
Table 1. Growth of the population by place of residence and registration in Turkey (2007-2013).

Yıllar	Toplam Nüfus*	İkamet Ettiği İl Dışında Kayıtlı Nüfus	Oran (%)	İkamet Ettiği İlde Kayıtlı Nüfus	Oran (%)
2007	70.482.646	26.082.048	37,0	44.400.598	63,0
2008	71.412.659	26.582.634	37,2	44.830.025	62,8
2009	72.393.968	27.366.401	37,8	45.027.567	62,2
2010	73.532.457	28.281.908	38,5	45.250.549	61,5
2011	74.482.141	29.129.493	39,1	45.352.648	60,9
2012	75.348.720	29.914.737	39,7	45.433.983	60,3
2013	76.211.358	30.587.822	40,1	45.623.536	59,9

Kaynak: TÜİK, ADNKS 2013. *Yabancı uyruklu nüfus dâhil değildir.

4. İkamet Ettiği İl Dışında Kayıtlı Nüfus Nerelerde Yoğunlaşıyor?

Herhangi bir yerde, iç göç söz konusu değilse, nüfusun ikamet ettiği yerde kayıtlı olması beklenebilir. Oysa ikamet ettiği yer dışında kayıtlı olanların bulunması, kayıt yerinden ikamet yerine yapılan göçün olduğunu göstermekle birlikte, her ikamet ettiği yer dışında kayıtlı olan için geçerli değildir. Fakat geriye göçler istisna olmak üzere, her göç eden kayıtlı olduğu yer dışında ikamet eder hale gelir. Dolayısıyla, ikamet ettiği yer dışında kayıtlı nüfusun toplandığı alanlar, ülke içindeki göçlerin çekim merkezi olan yerlere karşılık gelmektedir. İkamet ettiği yer dışında kayıtlı nüfusun az veya çok bulunuyor olması, alınan göçün miktarı, nerelere kayıtlı olduğu ise göçün kaynak sahaları hakkında bilgi vermektedir.

Türkiye’de ikamet ettiği il dışında kayıtlı nüfus, Marmara, Ege ve Akdeniz kıyılarında yoğunlaşırken, iç ve doğu kesimlere doğru seyrekleşmektedir (Şekil 1). İl dışında kayıtlı nüfusun Türkiye’deki bu görünümü, illerin kentli nüfus oranı ve iller arası net göçlerin dağılışı ile benzerlik göstermektedir. Türkiye’de kentleşmenin büyük ölçüde göçlerle gerçekleşmiş olduğu göz önüne alındığında, illerin kentleşme oranı ile il dışında kayıtlı nüfus oranı arasında pozitif korelasyonun olması şaşırtıcı değildir. Nitekim İstanbul başta olmak Ankara, İzmir, Bursa, Kocaeli, Antalya, Adana, Mersin, Gaziantep ve Tekirdağ’ın il dışında kayıtlı nüfusun en fazla yoğunlaştığı iller olması bunu doğrulamaktadır (Tablo 2).

İkamet edilen il dışında kayıtlı nüfusun gerek miktar, gerekse toplam nüfus içindeki payının illere göre dağılımı, Türkiye’deki iller arası net göç haritası ile benzerlik taşımaktadır. Zira il dışında

kayıtlı nüfusun fazla olduğu iller ile net göç alan illerin dağılımı neredeyse birbirinin aynısı olduğu dikkati çekmektedir (Yakar 2013b). Gerçekten de, bu illerin merkezleri, Türkiye’nin en fazla göç alan ve nüfusun milyonu aştığı metropollerdir. Bu illerde yaşayan il dışında kayıtlı nüfus miktarı 23,6 milyonun üzerinde olup, Türkiye’de ikamet ettiği il dışında kayıtlı toplam nüfusun %77,3’ünü oluşturmaktadır. İkamet ettiği il dışında kayıtlı nüfusun fazla olduğu iller arasında 11.8 milyon (11.846.942 kişi) il dışında kayıtlı nüfusuyla İstanbul, apayrı bir yere sahiptir. Bu değer toplam il nüfusunun %84,5’ine karşılık geldiği dikkate alınır, İstanbul’a diğer iller kayıtlı nüfusun ne kadar hâkim olduğu anlaşılır. Yine söz konusu değer, Türkiye’deki ikamet ettiği il dışında kayıtlı olan toplam nüfusun %38,7’sini oluşturduğu düşünüldüğünde, İstanbul’un iç göçlerde ülke içindeki en önemli çekim merkezi olduğu daha iyi anlaşılabilir. İstanbul’dan sonra il dışında kayıtlı nüfusun fazla olduğu iller; Ankara (3.427.697 kişi %68,4), İzmir (2.336.947 kişi %57,9), Bursa (1.210.573 kişi %44,5), Kocaeli (1.135.009 kişi %68), Antalya (1.082.128 kişi % 51,1), Adana (845.490 kişi % 39,5), Mersin (688.326 kişi %40,6), Gaziantep (587.745 kişi %32) ve Tekirdağ (484.137 kişi %55,6)’dır (Tablo 2). İstanbul, Ankara, İzmir, Kocaeli, Yalova ve Tekirdağ’daki il dışında kayıtlı nüfusu il toplam nüfusunun yarısından fazladır. Bu sıralamada, başkent olmasının da etkisiyle Ankara ve sanayileşmede gösterdiği ivme ile gelişen Gaziantep dışında diğer illerin deniz kıyısında yer aldığı gözlenmektedir.

İkamet ettiği il dışında kayıtlı nüfusu en düşük olan iller ise, en az göç alan iller olarak değerlendirilebilir. Buna göre, il dışında kayıtlı nüfusun en az olduğu il, 10.796 kişi ile

Ardahan'dır. Bayburt (11.967 kişi), Kilis (18.340 kişi), Artvin (19.302 kişi), Gümüşhane (22.064 kişi), Tunceli (23.481 kişi), Sinop (24.436 kişi), Iğdır (25.583 kişi), Çankırı (26.725 kişi) ve Bingöl (27.464 kişi) illeri il dışında kayıtlı nüfusta son sıralarda bulunmaktadır (Tablo 3). Genellikle ülkenin doğusunda bulunan bu illerin toplam nüfuslarının fazla olmadığı, tarım dışı istihdamın yetersiz, kişi başına düşen gelirin az ve sosyo-

ekonomik gelişmişlik seviyesinin düşük düzeylerde kaldığı iller olmasıyla dikkat çekmektedir. İl dışında kayıtlı nüfusun o ilin toplam nüfusuna oranına göre yapılan sıralamada, son sıralarda kalan iller tamamen farklılık gösterse de gerek miktar, gerekse toplam nüfus içindeki payları açısından il dışında kayıtlı nüfusu en düşük olan bu illerin ortak özelliği, aldığından daha fazla göç vermesidir.

Tablo 2. İkamet ettiği il dışında kayıtlı nüfus açısından önde gelen iller (2013).
Table 2. Leading cities in terms of population registered outside the province of residence (2013).

Sıra No	İller	2013 Nüfusu*	Sıra No	İller	İkamet Ettiği İl Dışında Kayıtlı Nüfus	%	Sıra No	İller	İkamet Ettiği İlde Kayıtlı Nüfus	%
1	İstanbul	14.025.449	1	İstanbul	11.846.942	84,5	1	İstanbul	2.178.507	15,5
2	Ankara	5.013.667	2	Ankara	3.427.697	68,4	2	Konya	1.753.461	84,7
3	İzmir	4.039.477	3	İzmir	2.336.947	57,9	3	İzmir	1.702.530	42,1
4	Bursa	2.718.379	4	Bursa	1.210.573	44,5	4	Şanlıurfa	1.691.795	94,1
5	Adana	2.138.951	5	Kocaeli	1.135.009	68,0	5	Ankara	1.585.970	31,6
6	Antalya	2.115.955	6	Antalya	1.082.128	51,1	6	Bursa	1.507.806	55,5
7	Konya	2.068.987	7	Adana	845.490	39,5	7	Diyarbakır	1.372.186	85,4
8	Gaziantep	1.835.709	8	Mersin	688.326	40,6	8	Adana	1.293.461	60,5
9	Şanlıurfa	1.797.738	9	Gaziantep	587.745	32,0	9	Hatay	1.279.888	85,4
10	Mersin	1.694.370	10	Tekirdağ	484.137	55,6	10	Gaziantep	1.247.964	68,0

Kaynak: TÜİK, ADNKS 2013. *Yabancı uyruklu nüfus dâhil değildir.

Tablo 3. İkamet ettiği il dışında kayıtlı nüfus açısından son sıralarda kalan iller (2013).

Table 3. Provinces bringing up the rear in terms of population registered outside the province of residence (2013).

Sıra No	İller	2013 Nüfusu*	Sıra No	İller	İkamet Ettiği İl Dışında Kayıtlı Nüfus	%	Sıra No	İller	İkamet Ettiği İlde Kayıtlı Nüfus	%
1	Bayburt	75.364	1	Ardahan	10.796	10,5	1	Tunceli	61.848	72,5
2	Tunceli	85.329	2	Bayburt	11.967	15,9	2	Bayburt	63.397	84,1
3	Ardahan	102.587	3	Kilis	18.340	14,4	3	Yalova	83.822	38,6
4	Kilis	127.106	4	Artvin	19.302	11,4	4	Ardahan	91.791	89,5
5	Gümüşhane	140.548	5	Gümüşhane	22.064	15,7	5	Kilis	108.766	85,6
6	Artvin	169.004	6	Tunceli	23.481	27,5	6	Gümüşhane	118.484	84,3
7	Bartın	188.683	7	Sinop	24.436	12,0	7	Bilecik	136.175	65,6
8	Iğdır	189.964	8	Iğdır	25.583	13,5	8	Artvin	149.702	88,6
9	Çankırı	190.298	9	Çankırı	26.725	14,0	9	Karabük	154.310	67,2
10	Sinop	204.144	10	Bingöl	27.464	10,3	10	Bartın	161.000	85,3

Kaynak: TÜİK, ADNKS 2013 *Yabancı uyruklu nüfus dâhil değildir.

Türkiye'de kentleşme büyük ölçüde iç göçlerle gerçekleştiğinden, ikamet edilen ile göre il dışında kayıtlı nüfusun bölgesel dağılımı, bölgelerin şehirleşme oranına paralellik göstermektedir. En yüksek kentleşme oranına (%92) sahip olan Marmara Bölgesi'nde, Türkiye'deki il dışında

kayıtlı nüfusun yarısı (%50,8) ikamet etmektedir. Bölgede 15.5 milyondan fazla ikamet ettiği il dışında kayıtlı nüfus bulunmakta olup, bu değer bölgedeki toplam nüfusun %69,1'ini oluşturmaktadır. İkamet ettiği il dışında kayıtlı nüfus oranı sıralaması, Marmara Bölgesi'nden

sonra kentleşme oranına uyumlu olarak; İç Anadolu Bölgesi (%15,7), Ege Bölgesi (%12,4), Akdeniz Bölgesi (%10,7) şeklinde devam etmektedir. Daha sonra Güneydoğu Anadolu Bölgesi (%3,9), Karadeniz Bölgesi (%3,7) ve son sırada Doğu Anadolu Bölgesi (%2,7) bulunmaktadır (Tablo 4). Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri ile Karadeniz bölgesindeki kentsel yerleşmelerin niteliği, fonksiyonel özellikleri, kentlerin büyüklüğü ve sayısı, etki alanlarının genişliği gibi pek çok özelliği bu bölge kentlerinin daha çok il içinden nüfus çekerken, il dışından nüfus alamamasında etkili olmalıdır. Ayrıca, kentsel nüfus ayrımı il ve ilçe merkezlerindeki nüfusa göre yapılmış olup, bu bölgelerdeki kentsel nüfusun önemli bir kısmını nüfusu az olan çok sayıdaki ilçe merkezlerinden oluşması, kentsel nüfus ile il dışında kayıtlı nüfus arasındaki uyumun bozulmasında etkisi olabilir.

Türkiye’de ikamet edilen il dışında kayıtlı nüfusun dağılışı il ve ilçelere göre ayrı ayrı haritalanmıştır (Şekil 1). İlçelere göre diğer iller kayıtlı nüfus dağılımına bakıldığında, detayda daha farklı değerlendirmeler yapmak mümkün olmuştur. Böylelikle ikamet edilen ilçenin bağlı olduğu il dışında kayıtlı nüfusun yoğunlaştığı alanlar daha belirgin bir şekilde saptanmıştır. Buna göre,

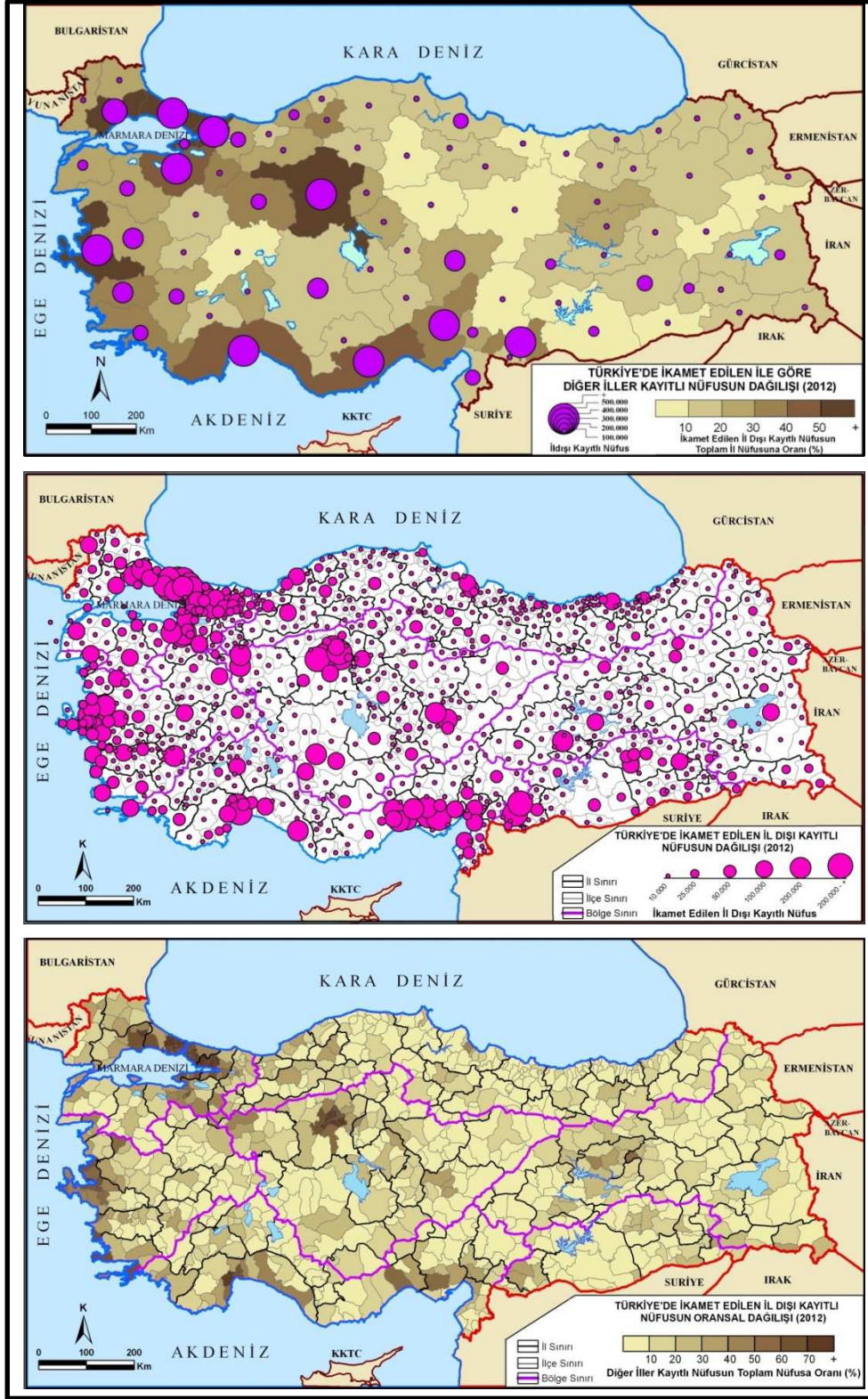
Türkiye’nin en önemli şehirselle alanları ve şehirselle kuşakları içerisinde kalan ilçeler, turizmin hâkim olduğu deniz kıyısındaki bazı ilçeler, merkez ilçeler ile sanayinin nispeten geliştiği bazı ilçelerde il dışında kayıtlı nüfusun toplanmış olduğu görülmektedir (Şekil 1). Nitekim Türkiye’nin, Tekirdağ-Sakarya arasında uzanan en önemli şehirselle kuşağı, il dışında kayıtlı nüfusun en fazla yoğunlaştığı sahaların başında gelmektedir. Bunun dışında, Mersin-Adana-Osmaniye-İskenderun kuşağı, İzmir ve yakın çevresi, Antalya’nın denize kıyısı olan ilçeleri ile Ankara metropolünü oluşturan ilçeler, il dışında kayıtlı nüfusun toplandığı diğer alanlardır. Ayrıca, illerin merkez ilçeleri, il dışında kayıtlı nüfusun nispeten fazla olduğu sahalar (Şekil 1). İl dışında kayıtlı nüfusun ilçelere göre dağılımının ortaya koyduğu bu görünüm, Türkiye’de şehirleşmenin büyük ölçüde iç göçlerle gerçekleştiği tezini doğrular niteliktedir. İlçelerin kentsel nüfus oranı ile il dışında kayıtlı nüfus oranı arasındaki pozitif ve yüksek korelasyon katsayısının ($r= 0,70$) bulunmuş olması yine aynı tezin geçerliliğini göstermektedir. İlçelere göre il dışında kayıtlı nüfus dağılımı, il dışında doğumlu nüfus ve net göç dağılımları ile benzeşmektedir (Yakar 2012).

Tablo 4. Bölgelere göre nüfusun kayıt yeri dağılımı (2013).

Table 4. Distribution of the place of registration according to regions (2013).

Bölgeler*	Toplam Nüfus**	Oranı (%)	Kentsel Nüfus**	Oranı (%)***	İkamet Ettiği İl Dışında Kayıtlı Nüfus	Oranı (%)	İkamet Ettiği İlde Kayıtlı Nüfus	Oranı (%)
Marmara	22.500.352	29,52	20.422.254	92,0	15.548.983	50,83	6.951.369	15,24
Ege	9.767.967	12,82	7.164.494	74,2	3.789.713	12,39	5.978.254	13,10
Akdeniz	10.265.186	13,47	7.167.331	69,9	3.273.762	10,70	6.991.424	15,32
İç Anadolu	11.920.730	15,64	10.102.965	85,6	4.798.473	15,69	7.122.257	15,61
Karadeniz	7.706.807	10,11	4.602.211	59,1	1.141.282	3,73	6.565.525	14,39
Doğu Anadolu	6.446.181	8,46	3.649.929	56,4	830.259	2,71	5.615.922	12,31
GD Anadolu	7.604.135	9,98	3.339.247	44,7	1.205.350	3,94	6.398.785	14,03
TOPLAM	76.211.358	100	56.448.431	74,6	30.587.822	100	45.623.536	100

Kaynak: TÜİK, ADNKS 2013. *Coğrafi bölgelere göre yapılan hesaplamalar ilçe alanlarının içinde kaldığı bölgeye göre yapılmıştır. **Yabancı uyruklu nüfus dâhil değildir. ***Kentsel nüfus değerleri 2012 yılına aittir.

Şekil 1. İkamet ettiği il dışında kayıtlı nüfusun illere ve ilçelere göre dağılışı (2012).
Figure 1. Distribution of the population registered in a province and district other than the province of residence (2012).

Türkiye’de il dışında kayıtlı nüfusun ilçelere göre dağılımında İstanbul ve Ankara illerinin metropol ilçeleri başı çekmektedir. Ankara-Çankaya (704.820 kişi %78,5), İstanbul-Bağcılar (701.183 kişi %93,6), İstanbul-Küçükçekmece (649.254 kişi %88,5), Ankara-Keçiören (609.514 kişi %72,1), İstanbul-Pendik (584.322 kişi %90,8), İstanbul-Ümraniye (574.862 kişi %87,6), İstanbul-Esenyurt (574.123 kişi %92,5), İstanbul-Bahçelievler (528.394 kişi %88,3), İstanbul-Sultangazi (475.321 kişi %94,4) Ankara-Mamak (453.271 kişi %79,9), en fazla il dışında kayıtlı nüfusa sahiptir. 2013 yılında toplam 970 ilçenin 106’sında ilçe toplam nüfusu içinde il dışında kayıtlıların oranı %50’nin üzerindeyken, 494’ünde bu oran %10’dan azdır.

İl dışında kayıtlı nüfusun fazla olduğu ilçeler, Türkiye’de iç göçün yöneldiği sahalarda olup, bunların bazıları adeta göçlerle (İstanbul-Ümraniye, Ankara-Yenimahalle vb.) kurulmuş ve gelişmiştir. Bununla birlikte, il dışında kayıtlı nüfusun miktarının ilçelere göre dağılımında iki tip göçün etkisi söz konusudur. Bunlardan ilki, il dışından gelen göçmenler; ikincisi ise, il dışından

gelen göçmenlerin il içindeki (hatta kent içinde) yer değiştirmeleridir.

İlçelerin toplam nüfusu ile bu nüfusun il dışında kayıt olan miktarı arasında pozitif yönlü bir ilişki (Pearson korelasyon katsayısı 0,89) vardır. Nitekim 20.000’den daha az nüfusa sahip 355 ilçede ülke nüfusunun %4,9’u yaşarken, il dışında kayıtlı olan nüfusun %1,2’si yaşamaktadır. Diğer taraftan, 100.000’in üzerinde nüfuslanmış 215 ilçede ise, ülke nüfusunun %72,5’ine karşılık, il dışına kayıtlı nüfusun %89,3’ü barınmaktadır. Bunlardan 500.000’den fazla nüfuslu olan 20 ilçe çok daha belirleyici olmuştur. Türkiye nüfusunun %17,3’üne sahip olan bu ilçeler, il dışında kayıtlı nüfusun %29,2’sine sahiptir (Tablo 5). Nüfusu 1 milyonu aşmış metropollerde yaşayan 31.120.444 kişinin 21.614.828’i (%69’u) il dışında kayıtlı olanlardan meydana gelmektedir. Tüm bu göstergeler, Türkiye’de kentleşmenin özellikle de metropollerin il dışından gelenlerle nüfuslandığını ve aynı zamanda farklı farklı yerlerden gelenlerin metropollerde çeşitli toplumsal yapılar oluşturduğu söylenebilir.

Tablo 5. İlçelerin nüfus büyüklüklerine göre nüfusun kayıt yeri dağılımı (2013).

Table 5. Distribution of the population’s place of residence in terms of the size of the district populations (2013).

Nüfus Büyüklüğüne Göre İlçeler	Toplam Nüfus*	Oranı (%)	İkamet Ettiği İl Dışında Kayıtlı Nüfus	Oranı (%)	İkamet Ettiği İlde Kayıtlı Nüfus	Oranı (%)
-- 10.000 (180 adet)	1.155.439	1,52	124.407	0,41	1.031.032	2,26
10.000-20.000 (175 adet)	2.569.808	3,37	241.089	0,79	2.328.719	5,10
20.000-100.000 (400 adet)	17.243.384	22,63	2.897.005	9,47	14.346.379	31,45
100.000-500.000 (195 adet)	42.032.033	55,15	18.376.236	60,08	23.655.797	51,85
500.000- + (20 adet)	13.210.694	17,33	8.949.085	29,26	4.261.609	9,34
TOPLAM	76.211.358	100	30.587.822	100	45.623.536	100

Kaynak: TÜİK, ADNKS 2013. *Yabancı uyruklu nüfus dâhil değildir.

Tablo 6. İlçelerin konumuna göre nüfusun kayıt yeri dağılımı (2013).

Table 6. Distribution of the population’s place of residence in terms of the position of the districts (2013).

İlçenin Konumu	Toplam Nüfus*	Oranı (%)	İkamet Ettiği İl Dışında Kayıtlı Nüfus	Oranı (%)	İkamet Ettiği İlde Kayıtlı Nüfus	Oranı (%)
Kıyıda İlçeler	22.560.667	29,60	12.175.535	39,81	10.385.132	22,76
İç Kesimdeki İlçeler	53.650.691	70,40	18.412.287	60,19	35.238.404	77,24
TOPLAM	76.211.358	100	30.587.822	100	45.623.536	100

Kaynak: TÜİK, ADNKS 2013. *Yabancı uyruklu nüfus dâhil değildir.

İl dışında kayıtlı nüfusun ilçelere göre dağılımında bir diğer dikkati çeken özellik, ilçelerin denize kıyısı olup olmamasına göre gözlenen farklılaşmadır. Türkiye'deki iç göç akışlarının iç kesimlerden kıyılara doğru gerçekleşmesinin bir sonucu olarak, denize kıyısı olan ilçelerde il dışında kayıtlı nüfus, oransal olarak daha fazladır. Nitekim 2013 yılında denize kıyısı olan 198 ilçede, (toplam ilçe sayısının % 20'si) toplam ülke nüfusunun %29,6'sı, il dışında kayıtlı nüfusun ise %39,8'i yaşamaktadır. Bu ilçelerde yaşayan toplam 22.5 milyon nüfusun 12.1 milyonun (%53,9'u) il dışında kayıtlıdır. Diğer taraftan, iç kesimlerde kalan 772 ilçede, (toplam ilçe sayısının %80'i), toplam ülke nüfusunun %70,4'ü, il dışında kayıtlı nüfusun ise %60,2'si ikamet etmektedir (Tablo 6). Bu ilçelerde ise toplam 53.6 milyon kişilik nüfusun 18.4 milyonu (%34,3'ü) il dışında kayıtlıdır. Deniz kıyısındaki ilçelerde her iki kişiden birisi; iç kesimlerde kalan ilçelerde her üç kişiden birisi il dışında kayıtlıdır. Bu farklılık, yaşam için gerek doğal, gerekse beşeri şartlar bakımından daha elverişli olan deniz kıyısındaki ilçelerin özellikle ekonomik faaliyetlerde (tarım, turizm, balıkçılık, ulaştırma vb.) gösterdiği çeşitliliğe bağlı olarak iç göçlerde daha çekici olmasından kaynaklanmaktadır. Bu özelliğine bağlı olarak denize kıyısı olan ilçeler, sadece iç göçlerde değil aynı zamanda hem yurtdışından gelen göçlerde ve hem de Türkiye'deki yurtdışı doğumlu nüfusun dağılımında tercih edilen yerlerdir (Yakar 2013a, Yakar ve Temurçin 2013).

5. İkamet Ettiği İl Dışında Kayıtlı Nüfus Dağılımının Mekânsal Analiz Sonuçları Neyi İfade Ediyor?

İkamet ettiği il dışında kayıtlı nüfusun dağılımının ortaya koyduğu toplanma/yığılma alanlarının nerelerde hangi düzeylerde anlamlı olduğunu çeşitli yöntemlerle belirlemek mümkündür. İkamet ettiği il dışında kayıtlı olanların anlamlı bir şekilde toplandığı alanların belirlenmesi, toplumsal olarak iki farklı kesimin (ikamet ettiği il dışında kayıtlı olanlar ve ikamet ettiği ilde kayıtlı olanlar) yoğun olarak karşılaşma sahalarını oluşturması bakımından önemlidir. İkamet ettiği il dışında kayıtlıları "göçmenler", ikamet ettiği ilde kayıtlı olanları o ilde yaşayan "yerliler" olarak tasnif ettiğimizde, göçmen ve yerli nüfusun özellikle

kentlerdeki yer seçiminde bu ayrım önemli bir arka plan oluşturabilmektedir. Bu bağlamda, özellikle metropoller başta olmak üzere büyük kentlerde, her türlü sosyo-mekânsal ayrışmanın temelini oluşturan faktörlerden birisi de, farklı kaynak sahalarına ait il dışında kayıtlı nüfusun varlığıdır. Özellikle kent içinde mahalle düzeyinde göçmen nüfus miktarı ve oranı ile göçmen nüfusun kaynak sahalarının belirlenmesi, her bir mahallenin karakterinden, kentle kurulan ilişkilere kadar pek çok konuda önemli ipuçları sağlayabilir.

İkamet edilen il dışında kayıtlı nüfusun mekânsal dağılımına yönelik çeşitli indeksler yardımıyla yapılan analizler birbirine benzer sonuçlar vermektedir. Bunlardan, Ayrılma/Ayrışma İndeksi (index of segregation), herhangi bir etnik grubun, nüfusun geri kalanı içindeki dağılımındaki farkını ölçmede kullanılır (Rowland 2003:482). Bu araştırmada endeks, ilçelere göre toplam nüfus içindeki yerli nüfus oranı ile toplam nüfus içindeki göçmen nüfus oranı arasında hesaplanmıştır. İndeks değeri 0 ile 100 arasında değişmekte olup, 0'a yaklaştıkça tek bir gruptan (yerliler) oluştuğu anlaşılırken, bu değer 100'e yaklaştıkça (göçmenler) diğer grubun baskın olmaya başladığını göstermektedir. Yapılan hesaplama sonucu, Türkiye geneli içinde indeks 55,24 olarak bulunmuştur. Bu değer, göçmenlerin yerlilere göre dağılımında önemli ölçüde baskın olmaya başladığını göstermektedir.

Ayrışma endeksi ile elde edilen değer, Türkiye geneli için olduğundan bu değer mekânsal olarak nerelerde baskın olduğunu belirlemede yapılan bu hesaplama yetersiz kalmaktadır. İşte bu noktada Lokasyon Katsayısı analizi kullanılarak Türkiye'de göçmen nüfusun yığılma alanları belirlenmiştir. Buna göre, lokasyon katsayısı 1'in üzerinde olan alanlar yığılmanın en fazla olduğu yerleri göstermektedir. Yapılan analiz sonucu katsayısı değeri 1'in üzerinde (125 ilçe) ve altında çıkan yerlerin dağılışı haritada gösterilmiştir (Şekil 2). Tekirdağ-Kocaeli eksenini, Yalova ve Bursa'nın bazı ilçeleri, İzmir ve çevresi ile Ege kıyılarındaki bazı ilçeler, Antalya ili kıyı ilçeleri, Mersin ve Adana metropol ilçeleri ile Ankara'nın metropol ilçeleri lokasyon katsayısının 1'in üzerinde olduğu yerlerdir.

Şekil 2. İkamet ettiği il dışında kayıtlı nüfusun lokasyon katsayısı analizi sonucu (2012).
 Figure 2. The results of the location coefficient analysis of the population registered in provinces other than the province of residence (2012).

Şekil 3. LISA analizine göre ikamet ettiği il dışında kayıtlı nüfusun dağılışı (2012).
 Figure 3. The distribution of the population registered in provinces other than the province of residence according to the LISA analysis (2012).

İkamet ettiği il dışında kayıtlı nüfusun oransal dağılımında lokal olarak nerelerde anlamlı bir kümelenmenin olduğu mekansal istatistiksel analiz yöntemlerinden LISA yöntemiyle de analiz edilebilmektedir. İkamet ettiği il dışında kayıtlı nüfusun ilçelere göre oransal dağılımına yönelik yapılan LISA analizi, lokasyon katsayısı analizine benzer sonuç vermiştir (Şekil 2-3). Birinci derecede poligon komşuluğu ağırlık matrisinin kullanılarak yapılan bu analize göre, 111 ilçe yüksek-yüksek (HH) sınıfında kalırken, geriye kalan ilçelerde istatistiksel olarak anlamlı bir sonuç çıkmamıştır. Buna göre Türkiye’de dört farklı bölgede özellikle nüfusu milyonu aşmış metropollerini oluşturan ilçelerde il dışında doğumlu nüfusun istatistiksel olarak anlamlı kümelenmenin (yüksek-yüksek sınıfında) olduğu saptanmıştır (Şekil 3). Bunlardan en önemlisi, Marmara Bölgesi’nde Çorlu (Tekirdağ) civarından Kocaeli’ne, oradan da Yalova üzerinden güneyde Bursa’ya kadar uzanan kentsel kuşağtaki alanda kalan ilçelerden (61 ilçe) oluşan kuşağdır. İkincisi, Ege Bölgesi’nde İzmir metropolü ve yakın çevresindeki kümelenme (28 ilçe) alanından oluşmaktadır. Üçüncüsü ise, İç Anadolu Bölgesi’nde Ankara metropolü içinde kalan bazı ilçelerinden (10 ilçe) meydana gelirken, sonuncusu Akdeniz Bölgesi’nde Antalya (6 ilçe), Mersin (4 ilçe) ve Adana (2 ilçe) illerinin metropol ilçeleridir.

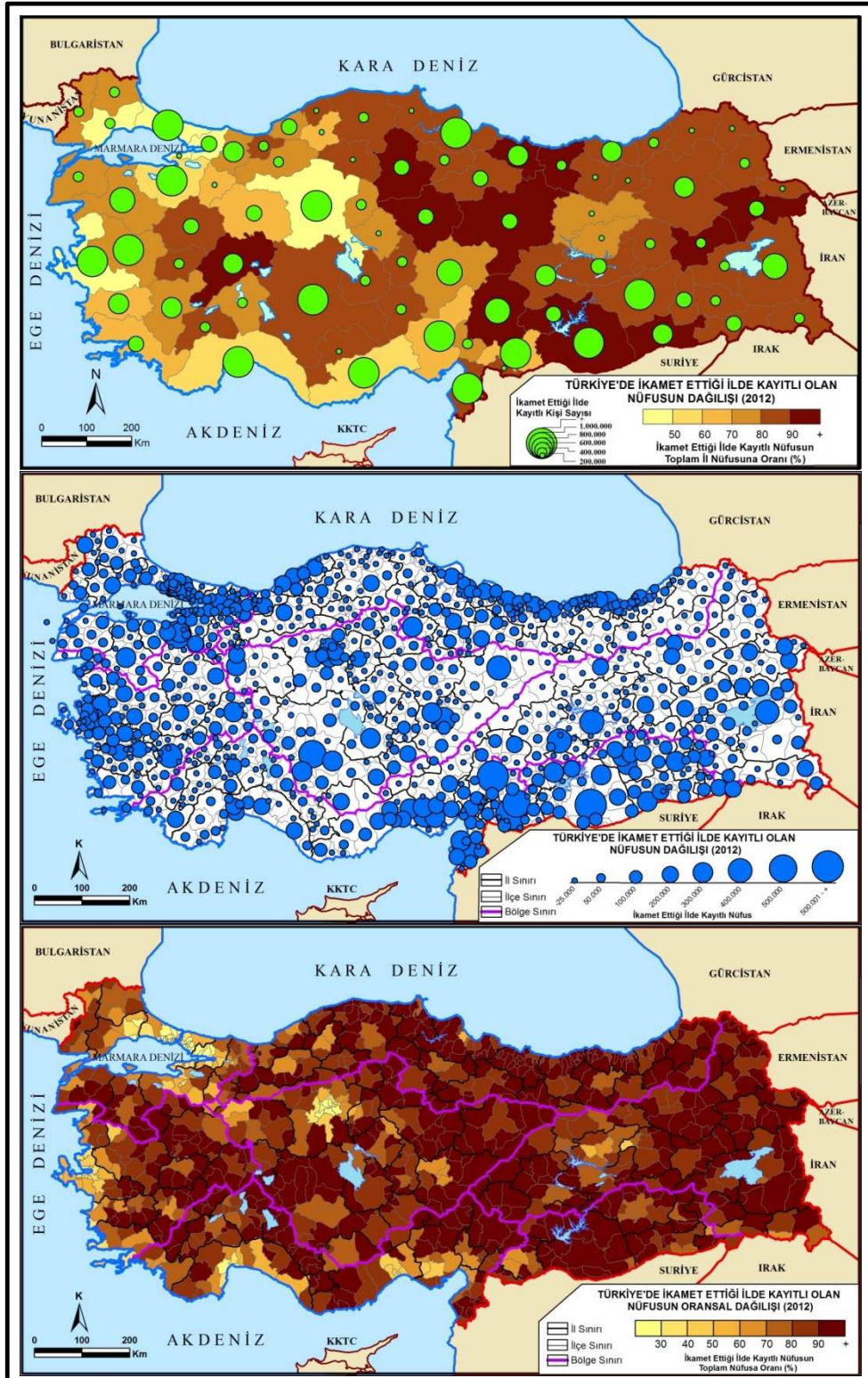
6. İkamet Ettiği Yerde Kayıtlı Olan Nüfusun Dağılımı Neyi Gösteriyor?

İllerin toplam nüfusundan ikamet ettiği il dışında kayıtlı olanlar çıkarıldığında, ikamet ettiği ilde kayıtlı olan ve bir bakıma göç etmeyen nüfus elde edilebilir. İllerin net göç alma ve verme düzeylerine bağlı olarak, her ilde az veya çok göçmen nüfus bulunmaktadır. Göçmen nüfusun toplam nüfustaki payı azaldıkça doğal olarak yerli nüfus oranı artmaktadır. Göçmen nüfusun dağılışının tam tersini yansıtan yerliler, Türkiye’nin net göç veren iç ve doğu kesimlerine doğru oransal olarak artış göstermektedir. Toplam nüfus ile yerli nüfus arasındaki farkın en fazla olduğu yerler, Türkiye’de en fazla göç alan nüfusu milyonu aşan metropolleridir. Nitekim 2013 yılında 14 milyon nüfusuyla Türkiye’nin en kalabalık ili olan İstanbul’da, bu nüfusun sadece 2.1 milyonu İstanbul’a kayıtlıdır. Yine 5 milyon nüfuslu Ankara’da 1.5 milyon, 4 milyon nüfuslu

İzmir’de 1.7 milyon kişi bu illerin nüfusuna kayıtlı olduğu görülür (Tablo 2). Toplam nüfus miktarına göre yapılan nüfus büyüklüğü sıralaması yerli nüfusa göre yapıldığında değiştiği gibi nüfus miktarları da önemli ölçüde azalmaktadır (Tablo 2). Toplam nüfusu 2 milyonu geçen 7 ile karşılık, yerli nüfusu 2 milyonu aşan sadece İstanbul’un olması göçün kentleşmenin yanı sıra ülke nüfusunu yeniden dağıtmada ne kadar etkili olduğu göstermektedir.

Türkiye’de ikamet ettiği ilde kayıtlı nüfus miktarının ve toplam nüfusa oranının dağılışı iller ve ilçeler ölçeğinde haritalarda gösterilmiştir (Şekil 4). İkametini kayıtlı olduğu il dışına taşımamış olan bu nüfusun dağılışı incelendiğinde, iç göçlerde çekim merkezi niteliğinde olmayan illerde daha fazla olduğu görülmektedir. Buna karşılık göçün çekim merkezi niteliğinde olan illerin toplam nüfusu içindeki yerli nüfus oranı düşüktür. İstanbul, Ankara, İzmir, Kocaeli, Tekirdağ ve Yalova illerinde ikamet eden yerlilerin toplam nüfusa oranı % 50’nin altındayken; Adıyaman, Afyonkarahisar, Ağrı, Çorum, Giresun, Kahramanmaraş, Mardin, Muş, Ordu, Sivas, Şanlıurfa ve Yozgat illerinde bu oran % 90’ın üzerindedir.

İkamet ettiği ilde kayıtlı nüfus oranı Türkiye’nin iç ve doğu kesimlerine doğru artarken, metropoller ve kıyı ilçelerine doğru ise azalmaktadır (Şekil 4). Tekirdağ-İstanbul-Sakarya-Kocaeli hattında ve çevresindeki ilçelerde, Güney Marmara Bölümü’nde Yalova ve Bursa ilinin ilçeleri, Edremit Körfezi’nden Marmaris’e kadar Ege Bölgesi’nin kıyıdaki ilçeleri, Antalya, Mersin ve Adana illerinin kıyıdaki ilçeleri ile Ankara metropolünü oluşturan ilçeler kayıtlı olduğu ilde ikamet eden nüfusun en düşük oranlarda kaldığı yerlerdir. 2013 yılı itibariyle Türkiye’deki 970 ilçenin 106’sında ikamet ettiği ilde kayıtlı nüfusun toplam nüfusa oranı % 50’nin altında iken, 494’ünde bu oran % 90’ın üzerine çıkmaktadır. İlçelerin nüfus büyüklüğü ile ikamet ettiği ilde kayıtlı nüfus arasında negatif bir korelasyon söz konusudur. Nüfusu 20.000’den az olan 355 ilçedeki toplam nüfusun %90,2’si ikamet ettiği ilde kayıtlı iken, nüfusu 100.000’in üzerinde olan 215 ilçedeki toplam nüfusun %50,5’i, nüfusu 500.000’in üzerinde 20 ilçedeki toplam nüfusun ise sadece %32,2’si ikamet ettiği ilde kayıtlıdır.

Şekil 4. İkamet ettiği ilde kayıtlı olan nüfusun illere ve ilçelere göre dağılışı (2012).

Figure 4. Distribution of the population registered in the province and district of residence (2012).

İkamet ettiği ilde kayıtlı nüfus oranı kıyılarından iç kesimlere doğru artmaktadır. Nitekim 2013 yılında deniz kıyısında kalan ilçelerin toplam nüfusunun %46'sı ikamet ettiği ilde kayıtlı iken, bu oran iç kesimlerde kalan ilçelerde %65,7'ye yükselmektedir. Ayrıca yine 2013 yılı itibariyle ikamet ettiği ilde kayıtlı nüfusun %22,8'si (10.3 milyon) deniz kıyısında kalan ilçelerde bulunurken, %77,2'si (35.2 milyon) iç kesimlerdeki ilçelerde bulunmaktadır (Tablo 6).

7. Tersinden Bakmak: Kayıtlı Olunan İl Dışında İkamet Eden Nüfusun Dağılışı

Nüfusun kayıtlı olunan ile göre ikamet yerinin nereler olduğunun incelenmesi, nüfusun kayıtlı olduğu yerde yaşamaya devam edip etmediği, başka bir ifadeyle göç edip etmediği konusunda bir fikir verebilir. Bu yaklaşım elbette nüfusa kayıtlı olunan ilde ikamet edenlerin hiç göç etmediği anlamına gelmez ancak, şunu da ifade etmek gerekir ki; nüfusa kayıtlı olduğu il dışında olanlar en az bir defa, belki de birden fazla, göç etmiş olduğu ileri sürülebilir.

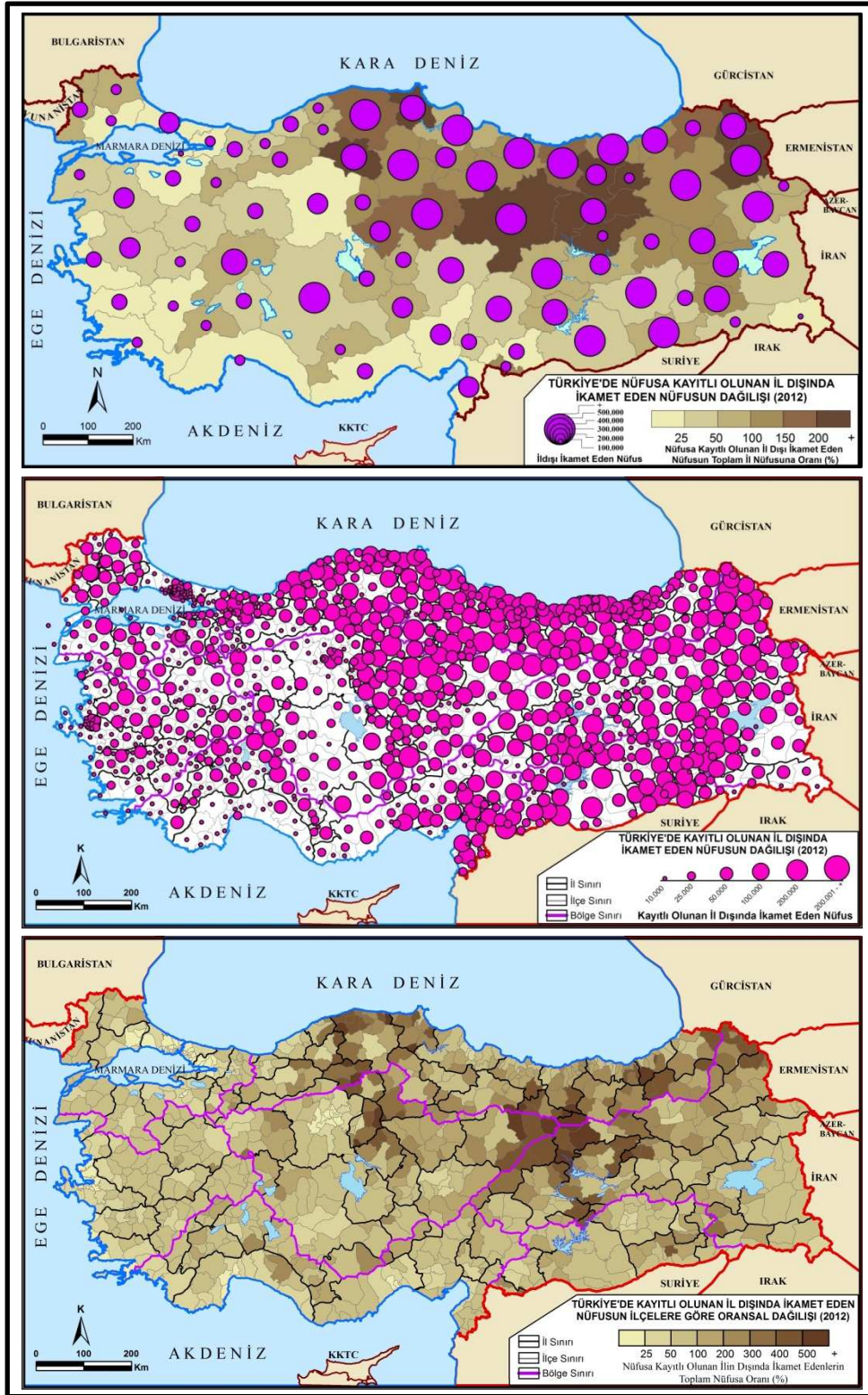
Nüfusa kayıtlı olduğu il dışında ikamet edenlerin sayısı, Türkiye'de iç göçlerin gelişimine paralel olarak her geçen gün artış göstermektedir. Gerçekten de, 2007-2013 arasında 4.5 milyonluk bir artış gösteren bu grubun, bugün ülke nüfusunun %40,1'ine (30.5 milyon) erişmiş olması bunu doğrulamaktadır. Söz konusu değer, Türkiye'de her 10 kişiden 4'ünün nüfusa kayıtlı olduğu, belki de doğduğu yerde yaşamadığını göstermektedir. Bununla birlikte, ikamet ettiği ilde kayıtlı olmayan göçmen grubun, nüfusa kayıtlı olduğu yerle ilişkisini tamamen kestiği ve bağlarını kopardığı anlamına gelmez. Aksine, yıl içinde bazı dönemlerde kısa veya uzun süreli gidiş-gelişlerin olabileceği gibi gelecekte kesin geriye dönüşe de yol açabilir. Yine aynı grubun nüfusa kayıtlı olduğu saha ile arasındaki kurulmuş olan ağlar sayesinde özellikle iş arama/bulma ve eğitim amaçlı göçlerde başkalarının da yer değiştirmesini kolaylaştırdığı bilinmektedir (Çiftçi 2011).

Nüfusa kayıtlı olduğu il dışında yaşayanların dağılımı, Türkiye'yi Zonguldak-Mersin hattının doğusu ve batısı olmak üzere ikiye ayıran bir görünüm sunmaktadır (Şekil 5). Bu hattın doğusundaki iller; hem *kayıtlı olduğu ilin dışında ikamet eden kişi sayısının*, hem de *toplam il nüfusu*

içindeki payının fazla olduğu yerleri oluşturmaktadır. Buna karşılık, aynı hattın batısındaki iller ise, *kayıtlı olduğu ilin dışında ikamet edenlerin* gerek miktar gerekse oransal olarak az olduğu yerleri karakterize etmektedir. Hemen her dönemde net göç veren Karadeniz Bölgesi, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri ile İç Anadolu Bölgesi'nin kuzeydoğusu, il dışında ikamet eden nüfusu en fazla olan bölgelerdir. Akdeniz ve Ege bölgelerinin özellikle kıyıları ile Marmara Bölgesi Türkiye'de net göç alan sahalardan olmasından dolayı diğer illerde ikamet eden nüfusun en az olduğu bölgelerdir. Nüfusa kayıtlı olduğu il dışında ikamet edenlerin dağılımını gösteren bu harita, Türkiye'nin hemen her dönemde iller arasındaki net göçün negatif olduğu net göç haritasını anımsatmaktadır (Şekil 5).

Nüfusa kayıtlı olduğu il dışında ikamet edenlerin yoğunlaştığı sahalardan; Karadeniz Bölgesi'nin en batısı hariç tamamı, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri ile İç Anadolu Bölgesi'nin Orta ve Yukarı Kızılırmak bölümleridir (Şekil 5). 2013 yılı verilerine göre, nüfusa kayıtlı olduğu il dışında ikamet edenlerin en fazla olduğu illerin başında, Sivas (1.282.413 kişi) gelmektedir. Sivas'tan sonra kayıtlı olduğu il dışında ikamet edenlerin bir milyondan fazla olduğu ikinci yer, Erzurum (1.048.981 kişi) ilidir. Daha sonra sıralama, Samsun (813.883 kişi), Ordu (798.977 kişi), Trabzon (786.825 kişi), Mardin (752.408 kişi), Tokat (744.255 kişi), Çorum (743.123 kişi), Yozgat (738.298 kişi), Şanlıurfa (726.353 kişi) Kastamonu (713.794 kişi) şeklinde devam etmektedir. Nüfusa kayıtlı olduğu il dışında ikamet edenler, 27 ilde bu illerde ikamet eden toplam nüfusundan daha fazladır. Hatta bu illerden Çankırı, Erzincan, Gümüşhane, Kars, Sinop, Sivas, Tunceli, Bayburt ve Ardahan illerinde %200'ün üzerindedir. Ardahan ili toplam nüfusunun 4 katından fazlası bu ilin nüfusuna kayıtlı olduğu halde diğer illerde ikamet edilen en tipik örneklerdir.

Kayıtlı olduğu ilin dışındaki illerde ikamet edenlerin en az olduğu iller ise Türkiye'nin net göç alan ve sosyo-ekonomik olarak da gelişmiş illerinden meydana gelmektedir. Kayıtlı olduğu il dışında ikamet edenlerin en az olduğu yer, Yalova ili olup, sadece 41.867 Yalovalı il dışında hayatını sürdürmektedir. Yalova'dan sonra ikinci sırada yer alan Hakkâri'de bu değer 66.510 kişidir.

Şekil 5. Kayıtlı olunan il dışında ikamet eden nüfusun illere ve ilçelere göre dağılışı (2012).
 Figure 5. Distribution of the population registered in provinces and districts other than the province of residence (2012).

Burada Hakkâri ili düşük düzeyde il dışında yaşayan sayısı ve oranıyla dikkat çekmektedir. İç göç verilerinde net göç veren bir il olarak bilinen Hakkâri, Türkiye'nin en düşük sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyine sahip olan illerinden olması, dışarıya verdiği göçlerin de düşük düzeyde kalmasını etkilemiş olmalıdır. Diğer tüm illerde bu rakam 100.000'in üzerinde olup, daha çok ülkenin batı ve güney kıyıları ile Marmara Denizi çevresinde kalan illerden oluşmaktadır (Şekil 5).

Kayıtlı olduğu il dışında ikamet eden nüfusun dağılımı, il ve ilçe ölçeklerinde ayrı ayrı haritalanmıştır (Şekil 5). İlçelere göre yapılan haritada kayıtlı olduğu il dışında ikamet edenlerin dağılımına yönelik olarak daha detay değerlendirmeler yapmak mümkündür. İllere göre yapılan haritadan ifade edilen, Zonguldak-Mersin hattının doğusu ile batısı arasındaki yoğunlaşma farkı çok daha net bir şekilde kendini göstermektedir (Şekil 5). Bu hattın doğusunda neredeyse homojen bir görünüm hâkimken, batı kesimlerde kıyıları ile iç kesimler arasındaki bazı farklılıklar gözlenmektedir. Nitekim Antalya bölümünde kıyı kuşağı ile Göller Yöresi arasındaki farklılıklar buna iyi bir örnek oluşturmaktadır. Ayrıca Ege Bölgesi'nin iç kesimleri ile Trakya'daki ilçelerde (İstanbul'un ilçeleri hariç) kayıtlı olduğu il dışında ikamet edenlerin, Türkiye'nin doğusu kadar olmasa da nispeten fazla olduğu yerlerdir. Ayrıca 402 ilçede nüfusa kayıtlı olunan il dışında yaşayan kişi sayısı, bu ilçelerin toplam nüfusundan daha fazla iken, bunlardan 202'sinde iki katından, 120'sinde üç katından, 72'sinde dört katından, 45'inde beş katından daha fazla olduğu saptanmıştır. Buna karşılık, 381 ilçede toplam nüfusun yarısı kadar, bunlardan 246'sında ise 1/4'ü kadar nüfus kayıtlı olduğu il dışında ikamet etmektedir.

Kayıtlı olduğu il dışında ikamet eden nüfusun bölgesel dağılımı, Türkiye'de il dışına göçlerin bölgelere göre dağılımını ortaya koymaktadır. Buna göre, Türkiye'de kayıtlı olduğu il dışında ikamet eden nüfusun yarısı (%50,7'si) Karadeniz ve Doğu Anadolu bölgesine aittir. Bu iki bölgenin kayıtlı olduğu il dışında ikamet eden nüfusu toplam nüfusundan bile fazladır. Bunlardan Karadeniz Bölgesi (8.8 milyon) kayıtlı olduğu il dışında ikamet edenlerin en fazla olduğu bölgedir. Daha sonra sıralama Doğu Anadolu Bölgesi (6.6 milyon), İç Anadolu Bölgesi (5.2 milyon),

Güneydoğu Anadolu Bölgesi (3.3 milyon) ve Akdeniz Bölgesi (2.6 milyon) ile devam etmektedir. Marmara Bölgesi (2 milyon) ve Ege Bölgesi (1.7 milyon) kayıtlı olduğu il dışında ikamet eden nüfusun en az olduğu bölgelerdir (Tablo 7).

Nüfusun kayıt yeri ile ikamet yeri arasındaki fark hesaplandığında, bir bakıma bölgelerin net göç miktarı belirlenmiş olacaktır. Buna göre, Karadeniz (7.7 milyon) ve Doğu Anadolu (5.8 milyon) bölgeleri en fazla olmak üzere Güneydoğu Anadolu ile İç Anadolu bölgeleri net göç veren bölgeleri oluşturmaktadır. Buna karşılık, Marmara, Ege ve Akdeniz bölgelerinin net göç aldığı görülmektedir. Bunlardan Marmara Bölgesi 13.4 milyonu aşan değeriyle net göçlerin en fazla yöneldiği bölge olmuştur (Tablo 7).

Eğer nüfus, kayıtlı olduğu yerde ikamet ediyor olsaydı, illere veya bölgelere göre nüfus dağılımının nasıl olacağını bu verilerden yapılabilecek basit bir hesaplamayla tespit etmek mümkündür. Böyle bir yaklaşımla, göçün nüfusun dağılımında ne kadar etkin olduğunu belirlemenin yanı sıra, kayıt yerine göre nüfus büyüklüğü de ortaya çıkmaktadır. Buna göre, herhangi bir ilin toplam nüfusundan o ilde yaşayan fakat ikamet ettiği il dışında kayıtlı olanların çıkarılıp, kayıtlı olduğu il dışındaki nüfusun eklenmesiyle kayıt yerine göre toplam nüfus elde edilmiş olunur (Tablo 8). Elde edilen değerler, günümüz toplam nüfusu ile karşılaştırıldığında göçlerin bölge nüfuslarındaki artış ve azalışının boyutlarını gözler önüne sermektedir. Yine bu hesaplamaya göre, 15.6 milyon nüfusuyla Karadeniz Bölgesi en kalabalık nüfuslu bölge iken, Doğu Anadolu Bölgesi 12.4 milyon nüfusıyla hemen ikinci sırada, 12 milyonla İç Anadolu Bölgesi üçüncü sırada bulunmaktadır. Günümüzde en kalabalık olan Marmara Bölgesi'nin altıncı sıraya gerilemiş olması, alınan net göçün bölge nüfusundaki etkisini göstermesi bakımından ilginçtir. Buna göre en az nüfus, 7.7 milyon ile Ege Bölgesi'nde bulunmaktadır (Tablo 8).

İlçelerin nüfus büyüklükleri ile kayıtlı olduğu il dışında ikamet eden nüfus miktarı arasında anlamlı bir ilişki olmamakla birlikte (Pearson korelasyon katsayısı 0,09), kayıtlı olduğu il dışında ikamet edenlerin yaklaşık 3/4'ü 100.000'den az nüfuslu ilçelerdedir. Hatta kayıtlı olduğu il dışında ikamet edenlerin 1/4'ü 20.000 nüfusunun altındaki

ilçelerden oluşmaktadır. Ayrıca, kayıtlı olduğu il dışında ikamet eden nüfus toplam nüfustan 10.000'den az nüfuslu ilçelerde yaklaşık üç kat, 10.000-20.000 arasındaki ilçelerde ise yaklaşık iki kat fazla olması bu ilçelerden olan göçün

boyutlarını göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Diğer taraftan nüfusu 500.000'in üzerindeki ilçelerde kayıtlı olduğu il dışında ikamet edenlerin oranı ancak % 1,7 düzeyindedir.

Tablo 7. Bölgelere göre nüfusun kayıt yeri dağılımı (2013).

Table 7. Distribution of the place of registration of the population in terms of regions (2013).

Bölgeler	Toplam Nüfus*	Oran (%)	Kayıtlı Olduğu İl Dışında İkamet Eden Nüfus	Oranı (%)	İkamet Ettiği İl Dışında Kayıtlı Nüfus	Oran (%)	Farkı**
Marmara	22.500.352	29,52	2.097.686	6,86	15.548.983	50,83	13.451.297
Ege	9.767.967	12,82	1.761.052	5,76	3.789.713	12,39	2.028.661
Akdeniz	10.265.186	13,47	2.601.957	8,51	3.273.762	10,70	671.805
İç Anadolu	11.920.730	15,64	5.273.305	17,24	4.798.473	15,69	-474.832
Karadeniz	7.706.807	10,11	8.872.456	29,01	1.141.282	3,73	-7.731.174
Doğu Anadolu	6.446.181	8,46	6.642.600	21,72	830.259	2,71	-5.812.341
GD Anadolu	7.604.135	9,98	3.338.766	10,92	1.205.350	3,94	-2.133.416
TOPLAM	76.211.358	100	30.587.822	100	30.587.822	100	0

Kaynak: TÜİK, ADNKS 2013 *Yabancı uyruklu nüfus dâhil değildir. ** İkamet ettiği il dışında kayıtlı olanların, kayıtlı olduğu il dışında ikamet edenlerden farkını içerir.

Tablo 8. Kayıt yerine göre bölgelerin toplam nüfusu (2013).

Table 8. The total population of the regions according to the place of registration (2013).

Bölgeler	Toplam Nüfus*	Oran (%)	Kayıt Yerine Göre Toplam Nüfus	Oran (%)
Marmara	22.500.352	29,52	8.960.466	11,76
Ege	9.767.967	12,82	7.783.554	10,21
Akdeniz	10.265.186	13,47	9.799.539	12,86
İç Anadolu	11.920.730	15,64	12.073.726	15,84
Karadeniz	7.706.807	10,11	15.645.609	20,53
Doğu Anadolu	6.446.181	8,46	12.458.679	16,35
GD Anadolu	7.604.135	9,98	9.489.785	12,45
TOPLAM	76.211.358	100	76.211.358	100

Kaynak: TÜİK, ADNKS 2013. *Yabancı uyruklu nüfus dâhil değildir.

Tablo 9. İlçelerin nüfus büyüklüklerine göre nüfusun kayıt yeri dağılımı (2013).

Table 9. Distribution of the population's place of registration in terms of the size of the district populations (2013).

Nüfus Büyüklüğüne Göre İlçeler	Toplam Nüfus*	Oranı (%)	Kayıtlı Olduğu İl Dışında İkamet Eden Nüfus	Oranı (%)	İkamet Ettiği İl Dışında Kayıtlı Nüfus	Oranı (%)
- - 10.000 (180 adet)	1.155.439	1,52	3.136.286	10,25	124.407	0,41
10.000-20.000 (175 adet)	2.569.808	3,37	4.587.006	15,00	241.089	0,79
20.000-100.000 (400 adet)	17.243.384	22,63	14.332.620	46,86	2.897.005	9,47
100.000-500.000 (195 adet)	42.032.033	55,15	7.997.901	26,15	18.376.236	60,08
500.000- + (20 adet)	13.210.694	17,33	534.009	1,75	8.949.085	29,26
TOPLAM	76.211.358	100	30.587.822	100	30.587.822	100

Kaynak: TÜİK, ADNKS 2013. *Yabancı uyruklu nüfus dâhil değildir

Tablo 10. İlçelerin konumuna göre kayıtlı olduğu il dışında ikamet eden nüfus dağılımı (2013).
Table 10. Distribution of the population living in a province other than the province of registration in terms of the position of the districts (2013).

İlçenin Konumu	Toplam Nüfus*	Oranı (%)	Kayıtlı Olduğu İl Dışında İkamet Eden Nüfus	Oranı (%)	İkamet Ettiği İl Dışında Kayıtlı Nüfus	Oranı (%)
Kıyıdaki İlçeler	22.560.667	29,60	4.647.368	15,19	12.175.535	39,81
İç Kesimdeki İlçeler	53.650.691	70,40	25.940.454	84,81	18.412.287	60,19
TOPLAM	76.211.358	100	30.587.822	100	30.587.822	100

Kaynak: TÜİK, ADNKS 2013. *Yabancı uyruklu nüfus dâhil değildir.

Son olarak, Tablo 9'dan çıkarılabilecek bir başka sonuç ise, Türkiye nüfusunun 2013 yılı itibariyle %72,5'i nüfusu 100.000'in üzerindeki ilçelerde yaşıyor; eğer nüfusun tamamı kayıtlı olduğu yerde yaşıyor olsaydı, bu ilçelerdeki nüfusun toplam nüfustaki payı %47,8'e gerilemiş olacaktı (Tablo 9). Bütün bu değerler, Türkiye'de iç göçlerin kaynak sahasının, nüfusu az ve kırsal karakteri belirgin olan yerler olduğunu göstermektedir.

Nüfusun kayıt yerine göre ikamet yeri ile ikamet yerine göre kayıt yeri arasında ilçelerin deniz kıyısında bulunup bulunamamalarına göre önemli farklılıklar göstermektedir. Nitekim kayıtlı olduğu yere göre il dışında ikamet edenlerin dağılımında 25.9 milyon (%84.8) kişinin iç kesimlerdeki ilçelerin nüfusuna kayıtlı olduğu halde bağlı oldukları il dışında ikamet ettiği belirlenmiştir (Tablo 10). Aynı değerler kıyıdaki ilçeler için ise 4.6 milyon (%15.2) civarında gerçekleşmiştir. İkamet ettiği il dışında kayıtlı nüfustan kayıtlı olduğu il dışında ikamet edenleri çıkardığımızda kıyıdaki ilçelerin 7.5 milyon nüfus aldığı, iç kesimdeki ilçelerin ise aynı nüfusu kaybettiği anlaşılmaktadır. Nüfusun tamamı kayıtlı olduğu yerde yaşıyor olsaydı, ülke nüfusunun %80.3'ü (61.1 milyon) iç kesimdeki ilçelerde, geriye kalan %19.7'si ise (15 milyon) kıyıdaki ilçelerde yaşıyor olurdu. Bu değerler, Türkiye'de iç göçlerin kaynak sahasının ülkenin iç kesimlerinden kıyılarına doğru gerçekleştiği tezini desteklemektedir.

İstanbul, Ankara ve İzmir'de Yaşayan Nüfus Nereli?

İkamet edilen il dışında kayıtlı nüfus verisi, iller arasında alınan göçlerin dağılımı ile ilgili fikir vermesi yanında illerin toplam nüfusu içinde il dışında kayıtlı nüfusun kaynak sahaslarını ve

dolayısıyla memleket bağıni göstermesi yönüyle de önemli bilgiler vermektedir. Özellikle metropollerde aynı ilden gelenlerin oluşturduğu homojen mahalle ve semtlerin meydana gelmesi, Türkiye'deki iç göçlerin devamlılığında kurulan ağların (ağ teorisi yaklaşımına göre) ne kadar etkili olduğunun bir göstergesi sayılabilir. Kente uyum sağlama ve dayanışma biçimlerinden (hemşehri dernek ve vakıfları) belli ekonomik faaliyetlerde hâkim olmaya kadar kentteki sosyo-mekânsal süreçlerde aynı kökene sahip olan göçmenlerin rolü büyük önem arz etmektedir (Çiftçi 2011). Dolayısıyla kurulan ağlara bağlı olarak aynı kaynak sahadan göçle gelenlerin boyutları hakkında bu verilerden bilgi edinmek mümkün olmaktadır. Nüfusa kayıt yeri dışında, ikamet yerine veya sayıldığı yere göre doğum yeri verisiyle de benzer sonuçlara ulaşılabilecek çalışmalar yapmak mümkündür (Murat 2007, Özbay 1999, Özbay 2009, Özgür 1995, Tandoğan 1989, Tümertekin 1968, Tümertekin ve Özgüç 1977).

Türkiye'de il dışında kayıtlı nüfusun en fazla olduğu İstanbul, Ankara ve İzmir illerini örnek olarak irdelemek gerekirse, her bir ilin aldığı göçle ilgili olarak Türkiye'nin çeşitli yerlerinden gelen farklı grupların hâkim olduğu görülür. Türkiye'de il dışında kayıtlı nüfusun (17.611.586 kişi) %57,6'sını oluşturan bu üç ilden İstanbul'da Sivas, Ankara'da Çorum, İzmir'de ise Manisa ili nüfusuna kayıtlı olanlar en büyük grubu oluşturmaktadır (Tablo 11). Bu illeri takip eden diğer iller incelendiğinde, Türkiye'deki bu üç büyük metropolün göç etki sahasına göre önemli farklılıkların olduğu gözlenmektedir (Şekil 6). İstanbul ili daha çok Karadeniz ve Doğu Anadolu Bölgesi illeri kayıtlıların daha baskın olduğu bir görünüme sahip iken, Ankara'da özellikle ilin

yakın çevresinden ve doğusundan başta olmak üzere İç Anadolu Bölgesi illeri kayıtlıların hâkim olduğu görülmektedir. Buna karşılık İzmir’de ise Ege, Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgeleri ile İç Anadolu Bölgesi hatta Marmara Bölgesi illerinden oluşan daha farklı bir kompozisyona sahiptir (Şekil 6).

İkamet edilen il dışında kayıtlı nüfus verisini iç göçler açısından değerlendirildiğinde, herhangi bir ilin veya ilçenin aldığı göçteki etki sahasını belirleme ve haritaya aktarabilme açısından da önemli bir veri sunmaktadır. Başka bir deyişle, herhangi bir il veya ilçede en fazla hangi iller kayıtlı nüfus bulunuyorsa, en fazla göçün o illerden geldiği anlaşılmaktadır. Böylece göç akışlarının hem yönünü hem de büyüklüğünü ortaya çıkarmak mümkün olmaktadır. Yine İstanbul, Ankara ve İzmir örneklerine baktığımızda, diğer iller kayıtlı

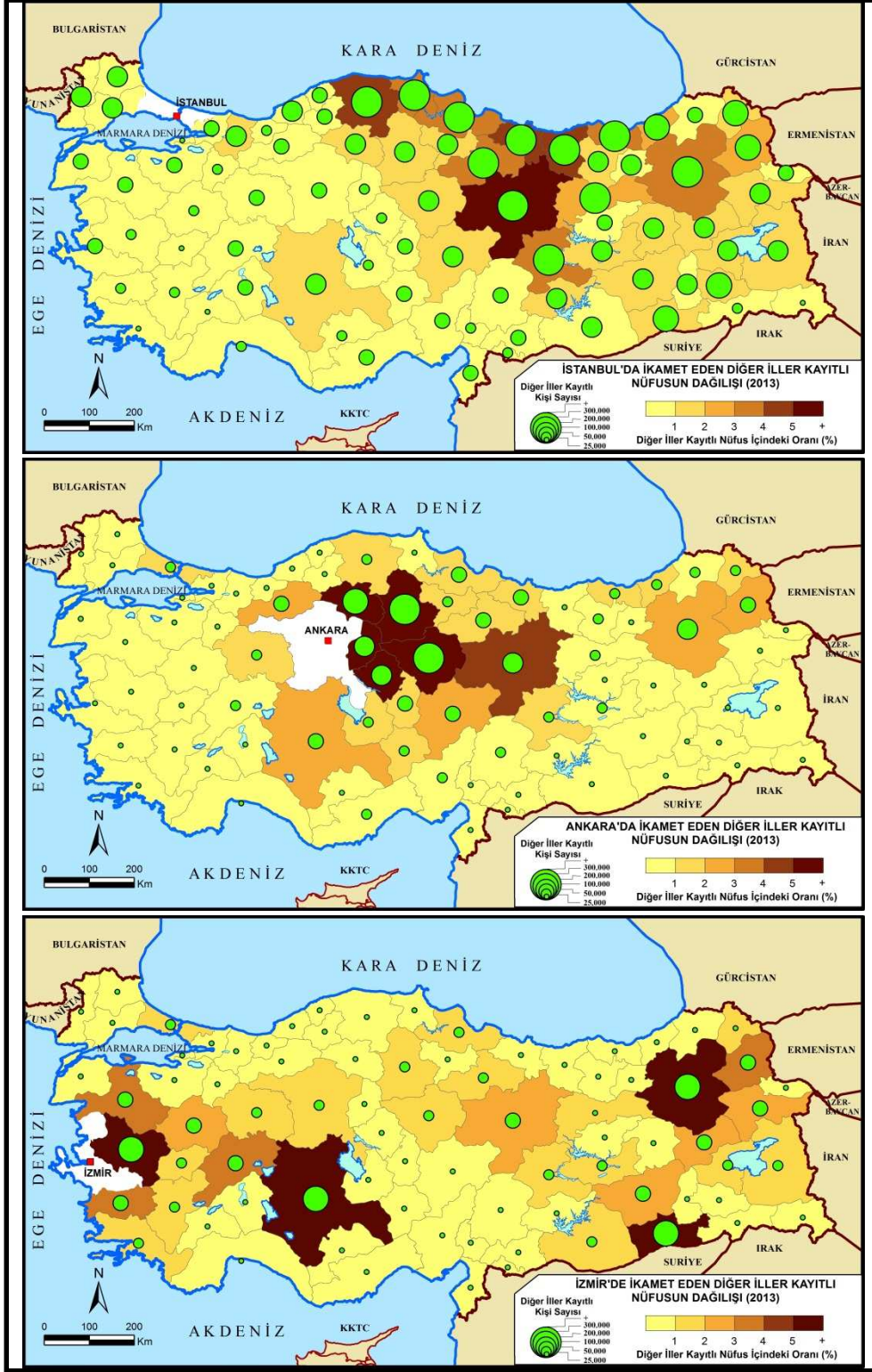
nüfus miktarları ve diğer iller kayıtlı toplam nüfus içindeki oranları haritalanarak bir bakıma göç etki sahalari gösterilmiştir (Şekil 6). Buna göre Türkiye’nin en önemli göç çekim merkezi olan İstanbul hemen her yerden nüfusu barındırmakla birlikte, özellikle Zonguldak-Adana hattının doğusundan daha fazla nüfusa sahiptir. Ankara ise, daha kısa mesafeden ve yoğunlukla kendi bölgesi içinden ve komşu iller kökenli nüfusa sahip bölgesel bir çekim merkezi görünümündedir. İzmir’de ise daha farklı olup, Akdeniz ve Karadeniz bölgeleri hariç Ege, İç Anadolu, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesi illeri kökenli nüfusun daha fazla olduğu anlaşılmaktadır. Bu illere yönelik göç araştırmalarının ortaya koyduğu kaynak sahalari ile il dışında kayıtlı nüfusun dağılımı benzeşmektedir (Işık 1999, 2009, Murat 2007, Südaş ve Mutluer 2013).

Tablo 11. İstanbul, Ankara ve İzmir’de il dışında kayıt nüfus bakımından önde gelen iller (2013).

Table 11. Leading provinces for population registered in provinces other than Istanbul, Ankara and Izmir (2013).

Sıra	İstanbul			Ankara			İzmir		
	İli	Kişi	Oranı	İli	Kişi	Oranı	İli	Kişi	Oranı
1	Sivas	736.542	6,22	Çorum	378.451	11,04	Manisa	195.605	8,37
2	Kastamonu	548.546	4,63	Yozgat	332.198	9,69	Mardin	139.727	5,98
3	Ordu	499.782	4,22	Çankırı	236.406	6,90	Erzurum	133.777	5,72
4	Giresun	487.115	4,11	Kırşehir	196.296	5,73	Konya	122.978	5,26
5	Tokat	455.817	3,85	Kırıkkale	184.061	5,37	Aydın	87.936	3,76
6	Samsun	417.120	3,52	Sivas	151.386	4,42	Afyonkarahisar	86.187	3,69
7	Trabzon	395.474	3,34	Erzurum	103.319	3,01	Kars	75.573	3,23
8	Malatya	392.435	3,31	Kayseri	96.601	2,82	Balıkesir	73.652	3,15
9	Erzurum	382.519	3,23	Kars	83.616	2,44	Ağrı	70.022	3,00
10	Sinop	366.681	3,10	Bolu	82.305	2,40	Sivas	69.863	2,99

Kaynak: TÜİK, ADNKS 2013. *Yabancı uyruklu nüfus dâhil değildir.

Şekil 6. İstanbul, Ankara ve İzmir'de ikamet eden diğer iller kayıtlı nüfusun dağılışı (2013).
Figure 6. Distribution of the population living in Istanbul, Ankara and Izmir and registered in other provinces (2013).

Sonuç ve Değerlendirme

Nüfusun ikamet ettiği yere göre kayıtlı olduğu yer verisi, ADNKS'deki adres veri tabanı ile MERNİS veri tabanındaki nüfus kayıt yeri verisinin eşleştirilmesiyle elde edilen ve 2007 yılından itibaren TÜİK tarafından yayınlanan bir veridir. Bu veri kendi içinde ikiye ayrılmaktadır: (1) ikamet yerine göre nüfus kayıt yeri ve (2) nüfus kayıt yerine göre ikamet yeri. Bunlardan ikamet yerine göre nüfus kayıt yeri verisiyle, en son ikamet edilen il/ilçe ile nüfusa kayıtlı olunan il/ilçe arasındaki yer değiştirmeyi vermektedir. Bu bir bakıma herhangi bir ilin veya ilçenin aldığı göçü ortaya koyacak bir gösterge olarak kabul edilebilir. Nüfus kayıt yerine göre ikamet yeri verisiyle, nüfus kaydının olduğu il/ilçeden ikamet edilen il/ilçeye olan yer değiştirme belirlenebilmektedir. Bu veri de herhangi bir ilin veya ilçenin verdiği göçü ortaya koyacak bir gösterge olduğu öngörülebilir. Her iki veri de, doğrudan göç verisi olarak düşülemezse de, geçmişten bugüne nüfus kaydına göre yer değiştirmeyi uzun bir zaman diliminde ortaya koyacak ulusal ölçekte bir gösterge olduğu kabul edilebilir. Bundan başka, ikamet ettiği il dışında kayıtlı nüfus verisi il ve ilçe ölçeği dışında özellikle kentlerde mahalle bazında elde edilebilmesi, kentsel nüfus gelişimden kent içi sosyo-mekânsal süreçlere kadar pek çok konuda kent araştırmalarına önemli bir katkı sağlayabilir.

Türkiye'de 2013 yılı itibariyle ikamet ettiği ile kayıtlı olmayan 30.587.822 kişi (%40,1) bulunmaktadır. Bu değer, her 10 kişiden 4'ünün en az bir defa iller arasında yer değiştirdiğini, daha doğrusu nüfusa kayıtlı olduğu yerde yaşamadığını göstermektedir. Bu verinin içerisinde il içindeki yer değiştirmelerin yanı sıra iller arasında birden fazla yer değiştirenleri, daha önce iller arasında yer değiştirdiği halde nüfusa kayıtlı olduğu yere geri dönenleri kapsamadığı dikkate alınır, Türkiye'de nüfus kayıt yeri ile ikamet yeri arasında hareketliliğin ne kadar yüksek düzeyli olduğu anlaşılmaktadır.

İkamet ettiği il dışında kayıtlı olan nüfus, Türkiye'nin batısında, kıyılarında ve metpollerde yoğunlaşırken, doğuda ve iç kesimlerde seyrekleşmektedir. İkamet edilen il dışında kayıtlı nüfus dağılımının bu genel karakteri, beklendiği gibi, net göç alınan sahaların dağılışı ile

benzeşmektedir. İkamet edilen il dışında kayıtlı nüfusun her 10 kişiden 4'ünün kıyıdaki ilçelerde, her 10 kişiden 7'si ise nüfusu milyonu aşmış metropollerde bulunuyor olması bunu doğrulamaktadır.

Kayıtlı olunan il dışında ikamet eden nüfusun dağılımında ise, Zonguldak-Mersin hattının doğusunda sayısının ve toplam nüfus içindeki payının arttığı, buna karşılık bu hattın batısında daha düşük değerler gösterdiği görülmektedir. Net göç veren alanlarının dağılımını gözler önüne seren bu dağılışı, Türkiye'de göç veren yerlerin doğudan çok daha fazla olduğunu göstermektedir.

Türkiye'de gerek göç verileri, gerekse nüfusun kayıt yerine göre ikamet yeri verileri iller arasında nüfus hareketliliğinin giderek arttığını ortaya koymaktadır. Bu sonuç, modernleşme ile nüfus hareketliliğinin artışı arasında var olduğu ileri sürülen pozitif yönlü ilişkiyi doğrulamaktadır. İkamet değiştirmeksizin yapılan yer değiştirmeler de dikkate alındığında Türkiye'de, sabit bir yere bağlı yaşam biçiminden giderek daha hareketli (mobil) bir yaşam tarzına geçildiği anlaşılmaktadır. Bu dönüşüm, ekonomik yapı ve süreçler başta olmak üzere, sosyal, kültürel, siyasal yapıların değişen karakteristik özellikleri ile tüm bunların mekânsal yansımalarının bir sonucudur. Ulaşım ve iletişim alanındaki gelişmelerin kazandırdığı ivme ile gelecekte bu eğilimin giderek artacağını söylemek yanlış olmayacaktır.

Teşekkür

Bu çalışmanın ilk halini okuyarak önemli katkılar sağlayan Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü öğretim üyesi Yrd.Doç.Dr. İlky SUDAŞ'a en içten teşekkürlerimi sunarım.

REFERANSLAR

- Bozbeyoğlu, A.Ç. ve Tılıç, H.R. 2011. "Türkiye'de Değişen Nüfus Bilgi Sisteminin Kamu Yönetimine Katılan ve Kamu Hizmetlerinden Faydalanan "Vatandaşla" İlişkisi", *Amme İdaresi Dergisi*, 44 (1), 89-112.
- Çiftçi, M. 2011. "Türkiye'deki İç Göçte Sosyal Ağ Kullanımı Üzerindeki Etkenler", *Sosyo-Ekonomi Dergisi*, 15, 106-123.
- Demirci, M ve Sunar, B. 1998. "Nüfus Sayımları ile Derlenen İç Göç Bilgisinin Değerlendirilmesi", *Türkiye'de İç Göç Konferansı Gerede-Bolu, 6-8 Haziran 1997*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.
- DPT 2001. *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Nüfus, Demografi Yapısı, Göç Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Ankara: DPT Yay.
- Duman, B. 2013. "Yoğun Göç Almış Metropollerde Etniklik ve Öteki ile İlişki", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi, Göç Özel Sayısı*, 27 (2), 1-24.
- Eroğlu, H.T. 2006. "E-Devlet Uygulamaları Çerçevesinde Mernis Projesi ve Beklentiler", *Sayıştay Dergisi*, 62, 83-106.
- Hoşgör, A.G. 2008. "Kadın Vatandaşlık Haklarındaki En Temel Sorun: "Nüfus Cüzdanım Yok ki", *Toplum ve Demokrasi*, 2 (4), 27-38.
- Işık, Ş. 1999. "İzmir'e Yönelik Göçlerin Coğrafi Boyutları", *Türk Coğrafya Dergisi*, 34, 383-405.
- Işık, Ş. 2009 "1995-2000" Döneminde İzmir'e Yönelik Göçler", *Türk Coğrafya Dergisi*, 52, 9-26.
- İçduygu, A. ve Ünalın T. 1998. "Türkiye'de İç Göç: Sorunsal Alanları ve Araştırma Yöntemleri", *Türkiye'de İç Göç Konferansı Gerede-Bolu, 6-8 Haziran 1997*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.
- Murat, S. 2007. "Doğum Yerine Göre İstanbul Nüfusu ve İç Göçler", *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi (Prof.Dr. Haşmet Başar'a Armağan Özel Sayısı)*, 57 (2), 83-140.
- Özbay, F. 1999. "İstanbul'da Göç ve İl İçi Nüfus Hareketleri (1985-1990)", Ed. Baydar, O. *75 Yılda Köyden Şehirlere İçinde*, Tarih Vakfı Yay., İstanbul.
- Özbay, F. 2009. "İstanbul'da 1950 Sonrası Nüfus Dinamikleri" Ed. Güvenç, M. *Eski İstanbullular, Yeni İstanbullular*, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, İstanbul.
- Özbay, F. 2010. "Türkiye'de Ulus-Devlet, Gözetim ve Nüfus Bilgisi", *Toplum ve Bilim Dergisi*, 118 (2), 1-13.
- Özcan, Y.Z. 1998. "İç Göçün Tanımı ve Verileri ile İlgili Bazı Sorunlar", *Türkiye'de İç Göç Konferansı Gerede-Bolu, 6-8 Haziran 1997*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.
- Özgür, E.M. 1995. "Türkiye'deki İç Göçlerde Ankara İlinin Yeri", *Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 4,63-76.
- Resmi Gazete 2006. *Nüfus Hizmetleri Kanunu*, Sayı: 26153, Yayın Tarihi: 29/ 04/2006.
- Rowland, T. D. 2003. *Demographic Methods and Concepts*. New York: Oxford University Press.
- Südaş, İ. ve Mutluer, M. 2013. "Beşeri ve Ekonomik Özellikleri Açısından İzmir", *Prof.Dr. Asaf Koçman'a Armağan Kitabı* (Ed. E. Öner), Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir.
- Tamer, A., Bozbeyoğlu, A.Ç. 2004. "1927 Nüfus Sayımının Türkiye'de Ulus Devlet İnşasındaki Yeri: Basında Yansımalar", *Nüfusbilim Dergisi*, 26, 73-88.

- Tekeli, İ. 1998. "Türkiye'de İç Göç Sorunsalı Yeniden Tanımlanma Aşamasına Geldi", *Türkiye'de İç Göç, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı*, İstanbul.
- Tekeli, İ. 2008. *Göç ve Ötesi*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yay., İstanbul.
- TUİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) Veri Tabanı.
- TÜBA,2003. *Türkiye'nin Nüfus ve Kalkınma Yazını (Eleştirel Bir Değerlendirme)*, Türkiye Bilimler Akademisi Raporları, Sayı: 3, Ankara.
- Tandoğan, A. 1989. "Türkiye Nüfus Hareketlerinde İstanbul'un Yeri", *A.K.D.T.Y.K. Coğrafya Bilimi ve Uygulama Kolu Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 135-141.
- Tümertekin, E. 1968. *Türkiye'de İç Göçler*, İ.Ü, Yay. No: 1371, İstanbul.
- Tümertekin, E. ve Özgünç, N. (1977). *Distribution of Out Born Population in İstanbul A Case Study on Migration*, Çağlayan Yay., İstanbul.
- Ünal, T. 1998. "Türkiye'de İç Göçe İlişkin Veri Kaynaklarının Değerlendirilmesi" *Türkiye'de İç Göç Konferansı Gerede-Bolu, 6-8 Haziran 1997*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.
- Yakar M. 2012. "Türkiye'de İç Göçlerin İlçelere Göre Mekânsal Analizi: 1995:2000 Dönemi" *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 9 (1): 741-768.
- Yakar, M., Temurçin, K. 2013. "Yurtdışından Türkiye'ye Kim, Nereye Göç Ediyor?", *Journal of World of Turks*, 5 (1), 217-231.
- Yakar, M. 2013a. "Türkiye'de Yurtdışı Doğumlu Nüfusun Gelişimi ve Dağılışı", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 10 (1), 494-523.
- Yakar, M. 2013b. "XXI. Yüzyılım Başında Türkiye'de İller Arası Göçlerin Mekânsal ve İstatiksel Analizi", *Journal of World of Turks*, 5 (3), 239-263.
- http://www.nvi.gov.tr/Hakkimizda/Projeler,Mernis_Dundenbugune.html (Erişim: 05.01.2015)